Mak
Maklo Mande Tabango

Mak oowooyi gula Yon. Mak ngu ene oni koleteyingo, ngundo Anutlo Mande Keda Mesalango nga nakangowolo. Mak ngu ene sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga, ngulomu gula kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandilo ewolo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yesuslo mata mandeni ngu wesiyolo etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangowolo. Ene, ngu naluno Mak ngu simoo kosiyi oluwolo. Yerusalem endemo nguno oodoole, enengo doongeyimbo nenengo Yesuslo koni ngu kenowolo. Ngundilo ngulo, noolendo Maklo mandeni ngu kandangelo ingoweloyi ngu (Mak 14:51-52) ngulo Makndo mande ewolo, ngu enengombolo ewolo. Kootusina, ngu naluno nguno, ene Pol Banabas elayaga ngulo dobooyali tunootelo, asa, ene nguya goboolo ko tewonggori.

Sonoyeloyingo Oni Yon, Ngundo Mande Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9,15-17; Yon 1:19-28)

1 Nga mandega nga, ngu Yesus Kristus Anut
Nangoni, ngulo Mande Keda Mesalango.
2 Anutlo ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo
kuli Sonoyeloyingo Oni Yon, ko, Yesuslo nguya
nakangolo, ngandilo ewolo.

Ingoyi. Nondo nolo ko oni ge koleteyingo nolo
sulenggelowano. Enendo ngu gengo oole
yomosiyonggunowa.
3 Kootusina, ngu oningga, ngundo oni kini
melako, nguno ombulo meno ewa. Oo Bidodo
Sembuli, ngulo ooleni ngu yomosiyoyinowa!
Ewolo.*
4 Ngulo ngu, Yon Sonoyeloyingo Oni, ene oni
kini kingo melako nguno ombulo, oni simoo
baleno mande wesiyolo ewolo. Ye komo nowoon-
doye hamoo yowoolengoya, sono (kundingiyi)
gemuyi. Ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo yengo
mbumbuwa andangelo kapengo yeyunowa.
5 Ene mande ngundilo wesiyolo etoni,
ngulo Yudiya mela, ngulo simoo bale bidodo,
Yerusalem endemo simoo bale bidodo, ene
Yonno oolouwonggori. Ene nguno oololo, enengo
mbumbuwaye Yonno wesiyolo etoyi, ngulo
Yondo Yodan sonono yoyolo ulo, sonoyelowolo.
6 Yonlo nenggulo ngu pelungga, ngu Hos gula
oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguloni ngu
tewolo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi telo,
wanggangomo nguya gosiyowolo. Enengo oowali
ngu deguno katu, siso, ngu nelo oluwolo.†
7 Ene mande ngandilo wesiyolo ewolo. Koo-
tusina, oni gula no kenelolo ombuwa. Ene ngu
oningga, ngu yanggangoni ngu ulungga oolengo.
Yo, hamoo, ngu oningga ngulo yanggangoni,
ngundo nolo yanggangone ngu dagate. No ene

---

* **1:3:** Nga mandega nga Sonoyeloyingo Oni Yon, ngundo Anut Nangoni ngulo ooleni yomosiyoyinowelo ewolo. † **1:6:** Enengo nengguloni ngu Anutlo ingondudu eyingo oni ngulo nenggulo ngundilo.

newendemo ootoolo, enengo sulena oni nangge
oolooteno.
8 No ye sonombo sonoyelooteno. Ene ngu on-
ingga, ngundo ngu Anutlo Yuka Kundingiyimbo
sonoyelowalo ewolo.

Yondo Yesus Dowoolo, Sono Newendemo Ulo Sonowoowolo
(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Ngu nalungga nguno, Yesus ene Nasaret
ende Galili melakonggo mayewolo. Mayetoni,
Yondo Yesus yolo, Yodan sonongga nguno ulo
sonowoowolo.
10 Ene ngundilo sonowootoni, Yesus sono
yokolo, sakiko ooletoni ngu, asa, sodedonangge
Sambo goosootoni, nguwoole Yuka Kundingiyi
Sambononggo nu kundirimanggowo ngundilo
telo, Yesusno ombuwolo.
11 Ngu naluno nangge, Anutndo Sambononggo
Yesusya ngandilo meno ewolo. Ge nenengo nan-
gone. No gengo gome ingooteno. Nowoondone
gengo gome oolengo ingootenolo ewolo.

Setando Yesus Tewoongowolo
(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ngu naluno sodedonangge, Anutlo Yuka
Kundingiyimbo Yesus suleyootoni, oni kini kingo
melako toongewolo.
13 Toongelo, ene oni kini kingo melako nguno,
sa nalu onibi elaya ene nusago goki kewooloyemo
oluwolo. Nguno oodoni, ene Sambono Engel
oni galodo ombulo, Yesus hooloowewolo. Ngu
naluno nguno, Setando Yesus tewoongowolo.

Yesus Ene Galilino Ko Damoni Yelo Tewolo (Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Me onindo Yon dowoolo, ya biyomimo yetoyi
oodoni, ngu naluno, Yesus Galili melako oololo,
nguno Anutlo Mande Keda Mesalango simoo
baleno wesiyolo ewolo.
15 Ataga nalunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo nalu enengo oni
simoo bale soboyelooteku, ngu kuli namoko
ombute. Ngundilo ngulo, ye mande gome
ngalo nowoondoye yowoolengoya, Mande Keda
Mesalango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo
teni! Ewolo.

Yesusndo Oni Namolaya, Ene Keyoweloyi, Ngulo Negoyelowolo (Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono
koongeyingo dabemiwoole oolouwolo. Oololo,
ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyowolo.
Ngu elabasa elayaga ngu ene isolo si sono
koongeyingomo oolongoolo, ngu koyi tewoliyo.
Ene ngu ko ngu telo, iso uliyolo beye telo oluwoli.
17 Ene ngundilo tetoli ngu, Yesusndo elayaga
nguya ewolo. Yali ombuya, no keneloya endey-
oli. Kootusina yalindo oni simoo bale yoyolo,
Anutlo mandeno yoyoweloyi ngu etuyelowano.
Yo, hamoo, yali iso yooteliku ngundilo oni yoy-
owaliwali.
18 Ene ngundilo etoni, ngu naluno nangge
elayagaku isolo si ngu yokolo, oololo, ene key-
owoli.
19 Ngu naluno, Yesusndo bodaga nguya oololo
ngu, ene Yems, Yon elabasa, Sebedilo simoongo

yeyowolo. Ngu elayaga nguya wanggo sanganimo isolo si yomosiyoloodoli yeyowolo.
20 Yesusndo elayaga ngu yeyolo negoyelowolo. Negoyelootoni, elabasa mandeni ngu ingolo, ngulo ene awayali Sebedi enengo ko onidodo wanggono yoyokootoli, oodoyi, ene oololo, Yesus keyowoli.

Yesusndo Oni Gulano Yuka Biyomi Owewolo (Luk 4:31-37)

21 Ene Kaperniyam endemo oololo, ngu Yuda onilo Kengeyingo Nalu (Sabat) nguno ene goobooyingo ya newendemo ulo, oni simoo baleno mande wesiyolo ewolo.
22 Ene ngundilo mande wesiyolo etoni, oni enengo mandeni ingolo, ngulo ene sosolewonggori. Ndatelo ngulo, enengo mandeni etuyelooteku, ngu yanggango oolengo. Yo, enengo mandeni, ngu mamana mande onilo mande etuyelootenggoku, ngundilo kini.
23 Ngu naluno, oni gula goobooyingo yano oluwolo. Ngu oningga, nguno yuka biyomi newendemo oolooteku, ngundo menolo ewolo.
24 Yesus Nasaret oni, ge nooleno ngano ndawuga tewelo ombute? Ge noole yombuliyelowelo ombute, bine? No ge kuli ingooteno. Ge Anutlo oni kundingiyi!
25 Ene ngundilo etoni ngu, Yesusndo yuka biyomingga ngu kenolo, manggaluwoolo ewolo. Ge manggoge ukingoya, ge nga oningga nga yokoya toonge!
26 Ene ngundilo etoni, yuka biyomingga, ngundo mandeni ingolo, ngulo ene

sodedonangge oninggaku yeni, yanggango biyomi mboolomboolo tetoni, mboologa ngundo manggalu telo, ene oningga ngu yokolo peselo toongewolo.

27 Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale bidodo soliyokolo, enengo nangge kewooloyemo mande mandelo ewolo. Ngu ndawuga? Nga mande damoni keda gula tunooteteku nga! Nga oningga, nga enengo yanggangoni ngu yanggango oolengo. Ngulo ngu, ene mete yuka biyomi mande yunootoni, enengo manggowo ingolo keyootenggolo ewolo.

28 Ngundilo tetoni, ngu mandegaku, sodedonangge Galili meladodo logowoowolo.

Yesusndo, Pita Konggeyi Yomosiyowolo (Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Ngu naluno, ene Yems koneyo Yon ngudodo goobooyingo ya yokolo, endesina oolelo, ene oololo, Sayimon koneyo Enduru elagado yano uwolo.

30 Ene yano ulo, Sayimon konggeyi ngu yabano wetolo oodoni kenowolo. Ene sayi ulungga moondeyi gookingo ulungga tetoni, ngulo ene sodedonangge Yesusno ngulo ewolo.

31 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene balega ngu tanggeyimo oolouwolo. Oololo, kandeyi dowoolo hooloowetoni ootookoowolo. Ene ngundilo tetoni, ngu naluno nangge, sayini kinitewolo. Kinitetoni, ngulo ngu balegaku ootookoolo, mete telo, Yesus galolo oo kalo yomosiyowolo.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, yuka
biyomimbo yoyoyingo nguya yoyolo mayewong-
gori.
33 Ngundilo mayetoyi, ngulo endemo oni simoo
bale bidodo endesina yamako dabemimo goo-
boongoolo, ende ndindi telo oluwolo.
34 Asa, nguno Yesusndo oni simoo bale
sayi oowooyingga yomosiyelolo, yuka biyomi
oweyelootoni sawonggori. Ngundilo telo, ene
Yesusndo oo yuka biyomi nguya mande ma
ewelo, elo loogu yunoote. Ndatelo ngulo, yuka
biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutndo Yesus
suleyootoni ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yesus Ene Galili Mela Nguno Endeyolo, Ko Tewolo
(Luk 4:42-44)

35 Sengewelo tetoni, Yesus ootookoolo, ende
oolelo, oni kini mela nguno toongelo, ene nguno
yemboongelo oluwolo.
36 Ene ngundilo yemboongelo oodoni, Sayi-
mondo dobooguliyidodo ene erewelo sawong-
gori.
37 Salo, oololo ene kenolo ngu, asa, ene
Yesusno ewolo. Oni simoo bale bidodo ge
erewenggelootenggo!
38 Ngundilo etoyi, enebana gumi ewolo. Nguno
yokoyi. Noole ende gidalega namoko ngano salo,
nguno no Anutlo mande nguya wesiyolo ewelo no
ombuwono. Ngulo damoni ngandilo: no Anutlo

Mande Keda Mesalango wesiyolo ewelo ngulo
ombuwonolo ewolo.
39 Ngulo ngu, ene Galili mela bidodomo oololo,
Yuda onilo goobooyingo yano ngu bidodomo
uwolo. Nguno ulo, Anutlo mande wesiyolo elo,
ene yuka biyomi nguya andangewolo.

Yesusndo Oni Gula Golimambudodo Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ngu naluno, oni gula golimambudodo ngu
Yesusno ombulo sumoo elo, solengoyelo, bodowo
oondookelo, Yesusno ewolo. Ge mete tetoningga
ngu, no yomosinelootooga, mete tewelo ewolo.
41 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo,
nowoondoyi ulungga teyinolo, ngulo ene kandeyi
eneno yelo dowoolo ewolo. Yo, no ingooteno.
Gengo sayingge kinitenilo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni, ariya, sodedonangge
mambugoli goweyimo oluwoku ngu peselo
kinitewolo. Ngundilo telo, ene mete tewolo.
43-44 Ariya, Yesusndo mande yanggango
enedodo ewolo. Ge ingondale te! Ge oni
gulano nga mandega, nga ma ewelo. Kini,
ge sodedonangge goobooyingo yano oolouya,
Anutno woolo yeyingo oni kundingiyingga,
nguno gowege, ene etungo. Gowege mete
tewoku ngulo ge woolo yeya, Mosesndo kuli
eyingo, ngundiya te! Ngundilo tetoyi ngu, oni
ene ingowanggo. Hamoo oolengo, enengo sayi
ngu kinitetelo ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toon-
goolo, oololo, enengo moondeyi mete tewoku,

ngulo mandeni mela bidodomo, elo endeyowolo. Ngundilo ngulo, Yesus ende bidodo newendesina tunoo ko ma uwolo. Kini, ene deguno oni kini kingo mela gumisina nguno nangge oluwolo. Ene nguno oodoni, ene oni simoo bale mela bidodomonggo eneno mayewonggori.

2

Yesusndo Oni Gula Kekandeyi Biyomi Yomosiyowolo
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Nalu gidega yokolo, Yesus Kaperniyam endemo ko oolouwolo. Ooloutoni, oni simoo bale, ene Yesus ya gulano oolooteku ngulo, etoyi, ingowonggori.
2 Oni simoo bale oowooyingga ene ngundilo ingolo, ngulo ene oololo, Yesus oluwoku yanggakuno gooboongootoyi, ngu yanggaku ndindi tetoyi, musiyo gula ma oluwolo. Yamako dabemimo musiyo nguya ndindi tewolo. Nguno, Yesus ene Anutlo mande yunolo oluwolo.
3 Mande wesiyolo eloodoni, oni gidalegado sayi oni gula yolo, Yesusno mayewonggori. Ngu oningga ngu kekandeyi bidodo bingo yelo kumoowolo. Ngundilo tetoni, ngulo oni namolayagobo ngu sayi oninggaku, yaba telo, nguno yelo, sumoolo koolowoolo mayewonggori.
4 Ene onindo musiyo kuli ukingowonggo. Ngulo ngu, ene sayi oninggaku yolo, Yesus tanggeyimo uweloyi nguya kini. Ngundilo ngulo, ene ya omungo Yesus oluwokusina awuno andangelo, nguwoole ene sayi oninggaku wetoloodoni yawasadodo yeyi, Yesus tanggeyimo uwolo.

5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi
utoni, Yesusndo enengo nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu kenolo, ngulo ene ngu
sayi oninggakuya ewolo. Nangone, no gengo
mbumbuwage kuli andangengunootoowe
kinitetelo ewolo.
6 Ene ngundilo etoni, asa, ngu naluno nguno,
Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ene
nguno bibitelo oluwonggoku, ngundo nowoon-
doyemo ingondudu telo, ngandilo elo ingowong-
gori.
7 Ndatelo ngulo, nga oningga, ngando ngundilo
ete? Hamoo oolengo, ene Anut kootuyisina elo,
yumooyinolo mande biyomi ete. Noole ingoote-
toku, oni gulado mbumbuwa andangeweloyi
nguya kini. Ngu Anutndo nangge mete mbum-
buwa andangewa!
8 Ene mande ngundilo ingowonggoku, ngulo
Yesus ene sodedonangge ngu ingonduduyega
nowoondoyemo ngu ingowolo. Ngundilo ngulo,
enebana gumi ewolo. Ndawugalo, ye ngundilo
ingonduduga ngu nowoondoyemo ingootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo
mande gumingga dagayeloote? Gengo
mbumbuwa kinitete, ewano, bine; ngundi, ge
ootookooya, gengo yawasa yoya, oolou ewano.
Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, melako ngano yang-
gangonedodo onilo mbumbuwa mete andan-
geweloyi, ngu telo etuyelowelo, ngulo no sayi
oningga ngaya eteno.
11 Ge ootookooya, dikaya, gengo yaba yoya,
gengo yano oolou! Ewolo.

12 Ngundilo etoni, sayi oninggaku mandeni
ngu ingolo, sodedonangge ootookoolo, oni simoo
bale bidodo doongeyemo, enengo yaba yolo,
koolowoolo oolouwolo. Ngundilo tetoni, oni
bidodo soliyokolo, mboolomboolo telo, Anut
bingami elo okoolo, ene ngandilo ewolo. Hamoo
oolengo, noole kuli oo ngandilo ma kenoyingo!
Elo ewonggori.

Yesusndo Liwayi Negongootoni, Ene Keyowolo (Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ngu naluno, Yesus ene Galili sono
koongeyingo tamakuli ko ooloutoni, oni simoo
bale oowooyingga oolengo eneno mayewonggori.
Mayetoyi, Yesusndo Anutlo mande elo, nguno
etuyelowolo.
14 Ngundilo telo, ene oololo, Liwayi, ngu
Aripiyas nangoni kenowolo. Kenootoni, ene
beye yoweloyi yano (Gabman Takis) nguno bib-
itelo oodoni, Yesusndo ewolo. Ge ombuya,
no keneloya endeyo. Ngundilo etoni, Liwayi
ootookoolo, Yesus keyolo, endeyowolo.*
15 Ende oololo, Liwayindo Yesus yolo, enengo
yano ulo, bibitelo oo newonggori. Bobeye
yoyingo oni oowooyingga, mbumbuwadodo oni
oowooyingga, ko, Yesuslo sulena oni nguya Yesus-
ndo bibitelo, oo newolo. Ngu naluno, oni oowooy-
ingga Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngulo ene nguya Yesus keyolo endeyowonggori.
16 Ngundilo tetoyi, Yuda oni gidalegado,
Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni,
oowooyi Parisi, ngundo Yesus kenootoyi,

* **2:14:** Liwayi oowooyi gula ngu Matiyu.

mbumbuwadodo oniya, ko, bobeye yoyingo oniya oo netoni, yeyolo, ngulo ene Yesuslo sulena onikuno elo, sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, ene bobeye yoyingo oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggolo? Ewonggori.

17 Yesus enengo mandeye ngu ingolo, enebana gumi ewolo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingolo ngu, ene sayi mambu yomosiyeyingo, onino (Dokta) nguno ma oolouwanggo. Ngundilo nangge, no oni metemi, ngu yomosiyelowelo ma ombuwono. Kini, no oni mbumbuwadodo ngu yomosiyelowelo ombuwonolo ewolo.

Oowali Loogu Teweloyi, Ngulo Mande Damoni (Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Nalu gulano, Yonlo sulena oni, ko, Moseslo mamana mande etuyeloyingo oni, oowooyi Parisi nguya oowali loogu tewonggo. Ndatelo ngulo, oowali neweloyi naluno, Anutno yemboongelo oowali ma newonggori. Asa, ngu naluno nguno, oni gidalegado ombulo, Yesusno sumoo ewonggori. Ndatelo ngulo, Yonlo sulena oni, ko, Parisi onilo sulena oniya, ngundo oowali loogu tetoyi, ene gengo sulena oni, ngando ngu oowali ma loogu tetenggo?

19 Ene ngundilo sumoo elo etoyi, asa, enebana gumi ewolo. Bale kame yoweloyi naluno, dobooye ngu kenolo, oowali kalo, ngu loogu tewanggo, bine? Kini, oni mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni telo, oowali ma loogu tewanggo.

20 Ene kootusina, oni bale yoweloyiga ngu andangelo, enedodo nguya ma oodoni, asa,

ngu naluno, ene mete oowali loogu tewanggo. Ngundilo nangge, no nenengo sulena oniya oolootetoku ngano, ene oowali ma loogu tewanggo. Ene kootusina, me onindo noyolo satoyi, asa, ene kowuli koolowootenggoku naluno, ene mete oowali loogu tewanggo.

21 Oni kumba sosowoo kedaga yolo, ngundo nenggulo kulimingga ngulo wetu ngu ma ukingolo wesibiyowanggo. Ene ngundilo tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga wetu ukingowonggoku, ngundo nenggulo ko oomboongewa. Kedaga ngundo kulimingga ngu oomboongetoni, wetu ulungga tunootewa.

22 Parisi onilo mande kulimi, ngundo nolo mande keda nguya ma gooboongoowali. Ngu ngandilo, oni gulado bo nangoni kedaga si kulim-inggano siliyootoni ngu, asa, ngu si kulimingga ngu oomboongelo, si bo nguya ngu biyomi yewali. Ngundilo nangge, ene bo kedaga ngu yolo, si kedanggano siliyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu gome oluwalilo ewolo.

Yuda Onilo Kengeyingo nalu Oowooyi Sabat, Ngulo Mande

(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Yuda onilo Kengeyingo nalu Sabat gu-lano, Yesusndo enengo sulena onidodo nggile gula, oowooyi Wit, ko kewoolokuli endeyowong-gori. Ene oololo, Wit engge gidalega andangelo, newelo yowonggori.

24 Ene ngundilo tetoyi, Parisi onindo Yesuslo sulena onindo oo tewonggoku ngu yeyolo, ngulo ene Yesusno sumoo elo ewonggori. Ingo,

kengeyingo naluno, oo yolo neweloyi, ngu loogu
oolengo. Ndatelo ene ngundilo tetenggolo?
Ewonggori.
25 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, asa,
enebana gumi ewolo. Ye bine Dewitndo oo
tewoku ngu mande ngu ma kandangelo in-
gootenggo? Ngu nalungga nguno, Dewitndo
enengo onidodo oo kini, ngulo ene oodoolo ku-
moolo oluwonggo.
26 Ngundilo telo, ngu naluno, Abayiyata ngu,
ene Anutno woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo
tabango oodoni, nguno Dewitndo Anutlo goo-
booyingo ya newendemo ulo, ene ngu oomanon-
goyingo kundingiyi Anut doongeyimo oluwoku,
ngu yolo newolo. Ngu oomanongoyingo ngu
loogu, oni kundingiyi ngundo nangge mete
newanggo. Ene Dewitndo ngu yolo, nelo, gumi
enengo dobooguliyi nguya yunootoni newonggo-
rilo ewolo.
27 Yesusndo mande gula suleyolo ewolo.
Anutndo Kengeyingo Nalu Kundingiyi (Sabat),
ngundo oni hooloowetoni, ene kengelo, Anutlo
ingondudu tewanggo. Anutlo Kengeyingo
Nalungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo
oolengo kini.
28 Ngundilo ngulo, no Oni Nangoni, ngu
Kengeyingo Nalu Kundingiyingga, no ngulo Sem-
buli ulungga oolooteno.

3

Nalu Kundingiyimo, Yesusndo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Nalu gulano, Yesus goobooyingo ya newen-
demo ko uwolo. Utoni, oni gula nguno oluwoku,
ngu kandeyi biyomi, bingo yelo, oo ma dowoow-
eloyi teyingongga, ngu kenowolo.
2 Ngu naluno, Parisi oni, ko, oni gidalega
nguya Yesusndo oo tewelo ingowoku, ngulo
sobowoowolo. Ndatelo ngulo, ene ngu on-
ingga, ngu nalu kundingiyimo yomosiyowa, bine;
ngundi kini, bine? Ene nguno Yesusndo oningga
yomosiyootoni, kenolo, ngunonggo dowoolo ma-
manangowelo ngulo tewolo.*
3 Yesusndo ngu oni kandeyi biyomingga nguya
ewolo. Ge ootookooya, kewooloko dikaya ombulo
ewolo.
4 Yesusndo ngundilo telo, yowoolengolo, yey-
olo, Parisi onino ewolo. Anutlo mamana
mandedo kengeyingo nalu kundingiyi, nguno
ndawu kongga tewelo ngulo ete? Noole mete
oni yomosiyoweloyi, bine; ngundi, noole damoni
biyomi yunowato, bine? Ngundi noole Sabatno
oni hoolooweyelowato, bine; ngundi noole oni
yuleyi kumoowato, bine? Ene ngundilo sumoo
etoni, ene Parisi onindo nenetelo, ene mande
gumi gula ma ewonggori.
5 Yesusndo yeyondandangelo, nowoondoye
kenoyingo ngu, ko oo tewoku, ngulo nowoondoye
ma ingowonggori. Kini, enengo nowoondoye
yanggango oolengo ukingowonggori. Ngundilo
tetoyi, Yesusndo sanggili telo, oni kandeyi biy-
omingga nguya ewolo. Kandege yoonenengo!

* **3:2:** Ngundilo telo, Parisi onindo, Yesusno damoni biyomi gula tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yesus uleyi kumoowelo, ngulo oole erewelo, ngundilo teyingo.

Ngundilo etoni, ariya, ene kandeyi yoonenen-
gootoni, kandeyi ko mete tewolo.
6 Ene ngundilo tetoni, kenolo, sodedonangge
Parisi oni ootookoolo, salo, Gabman onilo ta-
bango oowooyi Herod ngulo keyimo onikuya
salo gooboongoowolo. Ene nguno gooboongoolo,
Yesus uleyi kumoowelo ngulo oole erewelo ngulo
mande mandelo ingowonggori.

Oni Oowooyingga Oolengo Sono Koongeyingo Tanggeyimo Gooboongoowonggori

7-8 Ngu naluno, Yesus, ko, enengo sulena onikudodo, ene ngu endega ngu yokolo, ene Galili sono koongeyingo tanggeyimo uwonggori. Nguno simoo bale oowooyingga oolengo Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem ende ngulo simoo bale, Idumiya mela ngulo simoo bale, Yodan sono anduloko simoo bale, Tayiya ende, ko, Sayidon endemo simoo bale oowooyingga oolengo, ngu bidodo Yesusndo ko oo tewoku, ngulo mandeni ingowelo ngulo ene mayelo gooboongoowonggori.
9 Yesusndo oni oowooyingga yeyolo, enengo sulena oniya ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo oolootenggoku, ngundo no wenggelenelowanggo, bine? Ngundilo ngulo, ye wanggo gula yomosiyoya, no soboneloyi. No ngu sanganimo oolewanolo ewolo.
10 Kuli oni simoo bale oowooyingga yomosiyelowoku, ngulo oni sayidodo ngu ene mayelo woologongowolo. Ndatelo ngulo, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yesus moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewalo ingootenggo.

11 Ngu naluno ngu, yuka biyomi oowooyingga
oni nowoondoyemo oolootenggoku, ngundo
Yesus kenolo, ene boodoo oondookelo, kiyelo,
Yesusno ewonggori. Ge Anut Nangoni!
Ewonggori.
12 Ene ngundilo etoyi ngu, Yesusndo mande
yanggango mela yuka biyomi nguya ewolo. Ge
mande elo, no Anut Nangoni elo, oni gidalegano
ma yootunolo ewelo ewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni Kande Elaya Kegidembolo Elaya Logoyelowolo
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ngu naluno ngu, Yesus pulimo oolewolo. Ene
oni gidalega enengombo ingowoku ngu, oni ngu
enengo sulena oni teyi, elo yootunoyelowolo. Ene
ngu oniku negoyeloyingoku, ngu eneno ombu-
wonggori.
14-15 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya lo-
goyelowolo. Ngu oni ngu enedodo oluwelo, ngulo
logoyelowolo. Ene ngu oni ngu suleyelootoni,
toongelo, Anutlo mande wesiyolo eweloyimbolo.
Ene ngu oni ngu yanggango yunolo, yuka biy-
omi andangewelo, ngulo ene yanggangododo
yunowolo.
16-19 Ene oni kande elaya kegidembolo elaya
yootunoyelowolo. Sayimon oowooyi keda gula
inolo, ngu Pita ewolo. Yems koneyo Yon
elabasa Sebedi simoongo, Yesusndo ngu oowooy-
ali keda gula Bowaneslo yunowolo. Ngu oowooy-
ingga ngu damoni ngu, gusilo. Ndatelo ngulo,
mandeyali, damoniyali ngu yanggango oolengo,
gusilo ngundilo. Ene Enduru; Pilip; Batolomeyu;

Matiyu; Tomas; Yems, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon, nguya logoyelowolo. Sayimon oningga ngu Kenan melakonggo ombuwolo. Sayimonlo damoni ngandilo. Enengo mela ngu mela gula onindo sobowooweloyi ingonduduni kini oolengo. Yudas Isakaliyoot, ngu oningga, ngundo Yesus me oni kandeyemo yelo yootunowa.

Onindo Yesusya Biyelsebab Oowooyimo Ko Tetelo Ewonggori
(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ngu naluno, Yesus yano ooloutoni, oni simoo bale oowooyingga nguya gooboongoowolo. Ngundilo ngulo, Yesus enengo sulena onidodo oo neweloyi nalu nguya kini, ene Anutlo ko ngu nangge simoo baleno tewolo.
21 Oni simoo baledo ene ngundilo kenolo ewolo. Yesus kapengo yetelo ewolo. Ngundilo etoyi, Yesus enengo konebeyibo mande ngundilo ingolo, ene yanggango yelo, Yesus yowelo ngulo ene ombuwolo.
22 Ngu naluno nguno, mamana mande etuyeloyingo oni gidega, Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo ewolo. Mboolo biyomi tabango ulungga oowooyi Setan, oowooyi gula Biyelsebab, eneno oodoni, ene ngu yanggangomonggo yuka biyomi gidalega oweyelootelo ewolo.
23 Ene mande ngundilo etoyi, asa, Yesusndo ngu oniku negoyelootoni, tanggeyimo ombutoyi, ene mande yamonggawo gidalega eneno ewolo. Ndawuga Setan, ngundo mete Setan ngu owewa?

24 Ende gulananggemo oni nowoondoye ma
siyelo ngu, ngu endega ngu ngundilo sugi yang-
gango ma oluwa. Hamoo oolengo kini.
25 Ngundilo nangge, ya gulananggemo oni ngu
wesowoolo elaya tunootelo, enengo nangge, ngu
ebe utolo ngu, asa, ngu yano oni ngu, ene yang-
gango ma oluwanggo. Kini ene ya toongoolo,
sungo sungo salo oluwanggo.
26 Ngundilo nangge, Setando enengo nangge
yuka biyomimboya ebe utolo ngu, asa, we-
sowoolo elaya telo, yanggango ma oluwa. Ene
sodedo kinitewa.
27 Oni gula ene mete oni yanggango gulalo yano
kingo ulo, oo sitowini andangelo yowa, bine?
Kini, ene koletelo ngu, oni yanggangongga ngu
utombo gome gosiyolo yokolo ngu, asa, ene mete
yanimo ulo, oo sitowini bidodo andangelo yowa.
28 No yeno hamoo oolengo eteno. Anutndo ene
mbumbuwa, ko, kootuyisina yumooyinoyingo
mande oni simoo baledo tetenggoku, ngu bidodo
ene mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yu-
mooyinolo mande eteku, ngulo mbumbuwa ngu
nangge, Anutndo ngu ma andange inowa. Kini,
ataga ko kootusina nguya, ngu mbumbuwani
ngu suwoo suwoo eneno sugi oluwa. Yesusndo
ngundilo ewolo.
30 Ngu mande damoningga nguno, simoo
baledo kuli ngandilo ingolo, Yesusno yuka biyomi
oolootelo ewonggori.

Yesuslo Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ngu nalungga nguno, Yesus nemi, konedo-
boongo, ene Yesusno tunootelo, endesina dikalo,
oni gulano Yesuslo mande soweyowolo. Yesus
eneno oolenilo, ewolo.
32 Ngu naluno ngu, oni simoo bale oowooyingga
oolengo, ene Yesus pawangolo, bibitelo oodoyi,
enenolo ewolo. Ingo, nangge, konedobooge, ene
endesina dikalo, ngunonggo gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi ewolo. Oone
ngu namone konedoboone?
34 Ene ngundilo elo, oni simoo bale pawangolo,
bibiteyingo ngu, yeyondandangelo ewolo. Yo,
hamoo, ene ngu nolo namone konedoboone, ene
nga oni simoo bale, nolo nowoondoyemo hamoo
teyingo nga ngu, ngu nguya nolo namone kone-
doboone.
35 Yo, hamoo, simoo bale ene Anutlo ingondudu
keyootenggoku, ngu ene nolo konedoboone ku-
wookuwoone, nanamonelo ewolo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuliyowonggori (Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Nalu gulano, Yesus ene ko telo, oni simoo
bale Galili sono koongeyingo tanggeyimo, mande
etuyelolo oluwolo. Nguno ngu, simoo bale
oowooyingga oolengo mayelo, Yesus tanggey-
imo gooboowolo. Ngulo ngu, ene wanggo
gula sanganimo oolelo, nguno bibitelo, wanggo
sono koongeyingo sanganimo oluwolo. Ngundilo
tetoni, simoo bale ngu sono dabemimo kelidi
sanganimo oluwonggo.

2 Ngu naluno, ene mande mande oowooy-
ingga oolengo mande yamonggawo nangge elo
yunowolo.
3 Ene mande ngandilo yunowolo. Ye ingoyi!
Oni gula kono Wit yuwooyi kuliyowolo.
4 Ene ngundilo kuliyootoni, Wit yuwooyi gidega
ooleko soletoni, numbo mayelo nemukowolo.
5 Oo yuwooyi gidalega mela gumi digidodo
musiyosina solewolo. Mela nguno ulungga kini.
Digi newendemo amuno mela nguya kini, digi
nangge. Ngulo oo yuwooyiga ngu sodedo oole-
wolo.
6 Ene uli ulo, mela newendemo uweloyi kini.
Mela bodaga nangge ngulo ngundilo tewolo.
Ene sa oolelo, kenootoni aliyewolo. Ngulo digi
gookingombo tetoni, bidodo ariyelo kumoowolo.
7 Oo yuwooyi gidale uto so sanggilidodo, kakali
dimoo uto oo kewooloko solewolo. Kakali dimoo
uto sanggilidodo oolelo, ngundo doobengolo wil-
iyowolo. Ngundilo tetoni, ngulo ma enggewolo.
8 Ene oo yuwooyi gidalega mela gome oolen-
gomo solewolo. Ngu oo yuwooyigaku gome
oolelo, ulungga yelo, gome enggewolo. Gidalega
engge onibiga kande elaya (30), gidalega engge
onibi kabusa (60), gidalega engge onibi kande
elaya (100) enggewonggori.
9 Yesusndo oni nguya ewolo. Oni sodeyidodo
ngu mande ingoya, ene gome ingonilo ewolo.

Yesuslo Damoni Ngu Mande Yamonggawo Oowooyingga Ewolo
(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kootusina, Yesus enengo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayagaku, ko, oni gidalega
enedodo oolouwonggoku, ngundo nangge olu-
wonggori. Ngundilo oode, ene mande yamong-
gawo ngulo Yesus sumoo inowonggori.
11 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo
simoo bale soboyelooteku, ngu ye etuyelowa. Oni
Anutlo mande ma ingooteku ngu, ene mande
yamonggawo nangge ingowanggo.
12 Ngundilo ngulo, Anutlo mande Ayisayando
nguya ngandilo nakangowolo.
Ene nguya doongetelo, kenowanggoku ngu,
ene oo gula ma kenowanggo. Ene
mande ingowanggoku ngu, ene damoni
ma ingowanggo. Ndatelo ngulo,
enengo damoniye biyomi ma yokolo,
yowoolengootoyi, ngulo Anutndo enengo
mbumbuwa ma andangewa. Ene mande
nga gome ingolo, newende Anut inootoni
ngu, asa, Anutndo oni ngulo mbumbuwa
bidodo andangeyinowalo ewolo. *Ayisaya
6:9-10*

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi, Ngulo Damoni
(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Yesusndo sulena oniya ewolo. Ye nga mande
yamonggawongga ngalo mande damoni ma in-
gootenggo. Ngulo ngu, ye mande yamonggawo
gidalega ndatelo telogo, ye damoni ingowanggo?
14 Nga mande yamonggawongga, nga ngandilo.
Ngu oningga oo yuwooyi imiteku ngu, Anutlo
mande ngu oo yuwooyi ngundilo imite.

15 Oo yuwooyi oole dabemimo soleteku ngu,
oni simoo bale gidalega Anutlo mande ingootoyi,
nguno nangge Setando sodedo ombulo, Anutndo
mandega oni nowoondoyemo imiteku ngu, an-
dangelo yoote.
16 Oni simoo bale gidalega ngu Wit yuwooyi
mela digidodomo soleteku ngundilo. Ene mande
ingolo, sodedo yolo, ngulo ene oni oni tewonggo.
17 Ene mande ngulo ene nowoondoyemo yang-
gango kini. Ngundilo ngulo, nalu bodaga nangge
yanggango oodoyi, oni ene Anutlo mande uleyi
uweloyi oni, ngundo oni simoo bale, Anutlo
mande ingowonggoku, ngu kowuli yunootenggo.
Ngundilo tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo
hamoo ngu yokolo, ene Anut kootu inootenggo.
18 Oni simoo bale gidega, ngundilo oo yuwooyi
uto sanggilidodo kewooloko soleteku ngu, ene
mande ingowonggo.
19 Mande ngu ingolo, ene kowuli guladilo nga
melangga ngalo ngu tunootetoni, nguya digi beye
ulungga yowelo nowoondoye ngulo nangge ha-
hangelo ingootenggo. Mande ebe ganagana, ko,
oo gula gulalo ingondudu telo, ngu damoningga,
ngundo Anut mande wiliyowa. Ngu oni simoo
bale ngu, ene ma enggewanggo.
20 Oo yuwooyi mela gomemo soleteku ngu
ngandilo, ene oni simoo bale gidalega ngu, ene
mande ingolo, yolo, gome dowootenggo. Ene
ngandilo enggewanggo. Gidalega engge onibiga
kande elaya (30), gidalega engge onibi kabusa
(60), gidalega engge onibi kande elaya (100)
ngundilo enggewanggolo ewolo.

Solu Tunoo Mindingootoyi Oluwa (Luk 8:16-18)

21 Yesusndo ewolo. Oni ngu solu yolo, ombulo, kumbe newendemo yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.
22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootusina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo wiliyootenggoku ngu, kootusina, solu himimo tunootewanggo.
23 Oni sodeyidodo mande ingoweloyi ngu, ene komo gome ingoni. Yesusndo ngundilo ewolo.

24 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome oolengo ingondudu teyi. Yengo damoniye koye nguya ndatelo tewanggoku ngu, ngundilo nangge, gumi yunolo, Anutndo yengo ngu suleyolo, sanganimo nguya yelo yunowa.
25 Ene oni gula, enengo damoni koni gome tewaku ngu, Anutndo ngu suleyolo, gumi ulungga nguya inowa. Ene oni gula enengo damoni koni bodaga tewaku ngu, ngundilo nangge, enengo koni damoni ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oolengo oluwalo ewolo.

Mande Yamonggawo Oo Yuwooyi Ooleweloyimbolo

26 Yesusndo ewolo. Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale soboyelooteku, ngu ngandilo. Oni gula oo yuwooyi melako kuliyoote.
27 Suwoono, oningga ngu wetolo oodoni, sano ngu ene ootookoolo endeyowa. Ngu naluno nguno, oningga oo yuwooyi kuliyowoku ngu

oolelo, ulungga yelo, enggewoku ngu kenolo, sobowoolo ma ingowolo.
28 Mela enengombo nangge koyi tetoni, oo yu-
wooyiga ngu mbongeyi tunootelo, oolelo, ngu uyi
yelo enggewa.
29 Kootusina, oo enengo nalu tunootetoni ngu,
oo sembuligakundo duge dowoolo, ngundo koyi
telo, engge yowalo ewolo.

De Gula Oowooyi Mastet, Ngu Yuwooyi Ngulo Mande
(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Yesusndo ewolo. Noole Anut Oo Bidodo
Sembuli Sembunayi, ngundo enengo simoo bale
soboyelooteku ngu, noole ndawuga bungomo ki-
lalongo tewato? Noole ndatelo mandegano ooga
bungomo kilalongo mande tewato?
31 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo simoo bale soboyelooteku, ngu Mastet
yuwooyi ngundilo. Ngu de gula oowooyi Mastet,
oo yuwooyi gidalega ngu bobodi, ene Mastet
yuwooyi ngu buka tanggooli ngundilo, kondibo
bobodi oolengo.
32 Oo ngu milo yokootoni, enengombo oolelo,
ulungga oolengo yete. Ene oowali gidalega
kono ngu bidodo dagayelolo, enendo oolelo, de
ulungga yewa. Enengo de kandeyi ulungga yelo,
yongeyi tetoni, numbo nguno bibitewanggolo
ewolo.

Yesus Mande Yamonggawo Nangge Wesiyolo Ewolo
(Matiyu 13:34-35)

33 Yesusndo mande yamonggawo oowooyingga
oni simoo baleno ngandilo wesiyolo ewolo. Oni
simoo bale ingonduduno ingoweloyi logoyimolo
ewolo.
34 Ene mande gula tunoo oni simoo baleno ma
wesiyolo ewolo. Kini, ene mande yamonggawo
nangge wesiyolo ewolo. Nalu gula oni simoo
bale ma oodoyi, nguno enesu nangge sulena
oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene mande
yamonggawo ngulo damoni wesiyolo ewolo.

Yesusndo Doogo Ulungga Kenolo Etoni Imakewolo
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yesusndo
enengo sulena onikuya ewolo. Noole Galili sono
koongeyingo anduloko ulelewatolo ewolo.
36 Ene ngundilo etoni, ngulo Yesuslo sulena
oni ngundo ene oni simoo bale ulungga ngu
yoyokolo, ene Yesus bibiteyingo wanggogakuno
oolewolo. Oolelo, ene Yesus nguya yolo, Galili
mela anduloko ulelewonggori. Uleletoni, wanggo
gidalega nguya ene keyelolo ulelewonggori.
37 Uleletoyi, ngu naluno nangge, doogo
ulungga oolengo tunootewolo. Ngundilo
tunootelo, wendeyi yowoolalingolo, dookelo,
sono wanggo newendemo nguya uwolo.
Ngulo ngu, wanggogaku sonombo koongelo,
manggowoomo oolewelo tewolo.
38 Ene ngundilo tetoni, ene Yesus ngu wanggo
timbuyisina oode, ene nguno tabadudu gula
sanganimo welewolo. Wetoloodoni, ene yoku-
tuwoolo mande yanggango ewonggori. Oo

etuyeloyingo oni, noole oonatewelo tetetoku nga!
Ge bine ma ingoyingo? Ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi ngu, asa, Yesus
ootookoolo, doogogaku kenolo, elo, sono
koongeyingongga nguya ewolo. Ge imakeya,
tolige ootoo! Ngundilo etoni, sodedonangge,
doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma
ikakootewolo.
40 Ene ngundilo tetoli, enengo sulena oniya
ewolo. Ye sosoletenggo? Ndatelo ngulo, ye
nowoondoyemo hamoo kinilo? Ewolo.
41 Ene ngundilo etoni, ene sosoleyingo ulungga
telo, enengo nangge enengo kewooloyemo man-
delo ingolo ewonggori. Nga oningga nga, ngu
oone? Ene mande nangge etoni, ngulo doogo,
sono nguya, enengo mandeni ingootelilo ewong-
gori.

5

Yesusndo Mboolombo Yoyingo Oni Gulano, Enengo Yuka Biyomidodo Oluwonggoku, Ngu Oweyelowolo

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yesusndo enengo sulena oniya, Galili sono
koongeyingo sagi gidalesina mela gula, oowooyi
Gerasin, nguno tunootewonggori.*
2 Ene tunootelo, wanggo yokolo, sakiko sode-
donangge oolewonggori. Ooletoyi, oni gula
mboolombo yoyingo oningga nguno oluwolo.

* **5:1:** Gerasin oowooyi gula ngu Gerasa.

Ene nguno ootoolo, ngunonggo ene oni kumooyingo yoyeyingo melewoole bulibali endeyololuwoku, ngundo ombulo, Yesus kenowolo.

3 Oningga ngu oni melewoole wetolo, endeyolo oluwolo. Oodoni, ene oni gulado nguya ene uto yanggayanggango gula, oowooyi (sen), ngundo gosiyoweloyi nguya ereremo kini.

4 Ngundilo ngulo, nalu oowooyingga uto gula, oowooyi sen, ngundo kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya oomboongeloluwa. Ndatelo ngulo, ene oni yanggango oolengo. Ngulo ngu, oni gulado ene dowoolo, gosiyoweloyi nguya ereremo kini.

5 Ngundilo ngulo, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyingomo ko mela pupulimo nguno nangge oluwolo. Nguno ootoolo, ene ki manggalu telo, digi kuningo ngu yolo, ngundo enengo moondeyi doongoolo oluwolo.

6 Ene Yesus yowoko oodoni kenolo, ene kendutelo, ombulo, Yesusno penggootewolo.

7-8 Bogoomootoni, Yesusndo enedodo ewolo. Ye oo yuka biyomi, ye nga oningga nga, yokoya sayi! Elo ewolo. Ene ngundilo etoni ngu, asa, oo yuka biyomingga, ngundo manggalu ulungga oolengo telo ewolo. Yesus, ge Anut awuno oolengo ngulo Nangoni. Ge ndatelo no tenunowa? Ge hamoo oolengo Anut awuno oolengo ngu oowooyimo, ge hamoo eya. Ge no ogingoyingo ma nunololuwelo ewolo.

9 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo ene sumoo inowolo. Ge oowoongge ndatelo? Etoni, enebana gumi ewolo. No oowoone me oni (Ami). Ndatelo ngulo, damoni ngu noole me oni oowooyingga oolengo! Ewolo.

10 Ngu oomboolo biyomingga, ngundo solen-
goyelo, sumoo sumoo inolo ewolo. Ge noole nga
oomboolo nga oweyelootoyi, noole mela gulano
ma sawatolo ewolo.
11 Ariya, mela puli bodaga namoko nguno, bo
oowooyingga oolengo nguno oo nelo oluwonggo.
12 Oomboolokundo Yesusno sumoo ewolo. Ge
mete bine noole suleyelootooga, bo kewooloyemo
oolouwato. Noole mete ene nowoondoyemo
umukowatolo ewolo.
13 Yesusndo melamboolokulo mandeye ngu in-
golo, gumi ewolo. Ye mete ngundiya teyilo
ewolo. Etoni ngu, asa, oomboolokuu ngu on-
inggaku yokolo, ene oololo, bokuno newende
uwonggori. Ngu bo oowooyingga (2,000) oolengo.
Bo ngu yanggango oolengo kendutelo oololo,
ulo, mela biyomimo solelo ngunonggo sono
koongeyingomo umukowonggori. Boku sono
koongeyingo newendemo ulo, ene sono nelo ku-
moomukowonggori.
14 Bo ene sono nelo kumootoyi, bo ngulo so-
bosoboku ngu kenolo, ngulo ene salo, ngu man-
degaku yolo, ende ulunggakuno ulo, ende bobod-
imo nguya oolouwonggori. Ene ngundilo tetoyi
ngu, oni simoo bale oowooyingga ombulo, ngu
oogaku kenowonggori.
15 Ene Yesusno mayelo, kuli mboolombo
yoyingo oninggaku, ngu kenowolo. Kuli
oomboolo oowooyingga eneno oluwonggoku,
ene ataga ngu, ene kumba yemulo, enengo
ingondudu nguya himi yelo, ene metemi bibitelo
oluwolo. Ngundilo oodoni, oni simoo bale ngu
kenolo, ngulo ene sosoleyingo ulungga tewolo.

16 Ngundilo ngulo, oni ngu oo ngu kenoyin-
gokundo, oni sungokuno ngu oo tunootewoku,
ngulo mandeni ewolo. Kuli, oo yuka biyomi ngu
oningga nguno oluwoku ngulo, ko, bokulo mande
nguya wesiyolo ewolo.
17 Oni simoo bale mande ngu ingolo, ngulo ene
Yesusno ombulo, mande yanggango elo, eneno
sumoo sumoo ewonggori. Ge komo nga melangga
nga yokoya, mela sungomo toongelo ewonggori.

18 Ariya, ene ngundilo etoyi ngu, Yesus ene
wanggo sanganimo oolewolo. Ooletoni, ngu
oo yuka biyomi oluwokuno oninggaku, Yesusno
sumoo sumoo inolo ewolo. No nguya geya sawalo
ewolo.
19 Etoni, ene Yesusndo gumi ewolo. Kini, ge
gengo dobooguligemo oolou! Anut Oo Sembuli,
ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi telo, oo
tewoku, ngulo ge mete eneno wesiyoyalo ewolo.
20 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, ngu on-
inggaku oololo, mela oowooyi Dikapolis, nguno
ende kande elaya oluwolo. Ngu endemo nguno,
Yesusndo eneno oo tewoku, ngulo mande damoni
wesiyolo ewolo. Ngulo ngu, oni simoo bale ngu oo
ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Yesusndo Yayiras Namboni Yokutuwoolo, Bale Gula Nguya Yomosiyowolo
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Nalu gulano, Yesus wanggo sanganimo ko
oolelo, Galili sono koongeyingo anduloko ko
ulelewolo. Ngu naluno, oni simoo bale oowooy-
ingga oolengo mayelo, Yesus sono koongeyingo

tanggeyimo oluwokuno nguno enedodo goo-
boongoolo oluwonggo.
22 Ngu naluno nguno, Yuda onilo goobooyingo
ya ngulo oni tabango gula, oowooyi ngu Yayiras,
ngu Yesus kenolo, ombulo, tanggeyimo bodo oon-
dookelo, penggootelo, sumoolo ewolo.
23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowelo
teteku nga! Ngulo ngu, ge ombuya, kandege
eneno yetooga, ene ma kumoowelo, mete tenilo
ewolo.
24 Yesusndo, enengo mandeni ngu ingolo, ngulo
ene Yayirasya ooloutoli, oni simoo bale oowooy-
ingga Yesus pawangolo, moguluwoolo, keyolo
oolouwonggori.
25 Ariya, bale gula nguya ooloote. Ene suwoo
suwoo kombolo sayi yambiyootelo ooloote. Ngu
balega ngu mooma nalu kande elaya kegidem-
bolo elaya oluwolo.
26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Dokta), oni
oowooyingga oolengo yomosiyootoyi, sayi ma
yokowolo. Ene ogingoyingo ulungga ingololu-
wolo. Ngu balega ngu, enengo beye bidodo oni
yomosiyoyingo (Dokta) onino yokololuwolo. Ene
enengo sayini ngu bodaga ma yokowolo. Kini,
enengo sayini ngu ulungga tunootewolo.
27 Ngu balega ngu Yesuslo mande binga in-
gowolo. Ngulo ngu, ene mayelo, Yesus tanggey-
imo, oni simoo bale ulungga, ngu kewooloyemo,
ene nguya, nguno oluwolo. Ene Yesus kootusi-
nanggo ombulo, kandeyi enengo nenggulonimo
yewolo.
28 Ndatelo ngulo, balega ngu ingowolo. No kan-
dene enengo nenggulono yetoowe, ngulo sayine

yokootoni, no mete tewano.
29 Ngundilo elo ingootoni, asa, sodedonangge,
enengo daloninggaku soli yewolo. Enengo
goweyimo ingootoni, ngu enengo sayinggaku,
ataga kinitetelo, ingowolo.
30 Ene ngundilo tetoni ngu, Yesusndo ngu
ingowolo. Nenengo yanggangone gidega no
noyokolo toongete. Ngundilo ingolo, oni simoo
bale kewooloyemo yowoolengolo sumoo ewolo.
Onendo nolo towi nenggulonemo kandeyi yetelo?
Ewolo.
31 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesuslo sulena
onindo gumi ewolo. Ge keno! Oni simoo
bale ulungga oolengo, ge woologogelootenggo.
Ndatelo ngulo ge ngandilo ete? Onendo nono
kandeyi yetelo? Ewolo.
32 Yesusndo ngundilo elo, doongetelo endey-
owolo. Ene ngu oningga ngu kenowelo, onendo
ngu tete.
33 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, ngu balega
sayini yokowoku, ngu ingowolo. Oo ngu enendo
tewokulo, ene sosolelo, mboolo utolo, ombulo,
Yesus tanggeyimo penggootewolo. Ngundilo telo,
Yesusno oo bidodo tewoku, ngu yootunolo ewolo.
34 Ngundilo ngulo, Yesusndo eneno gumi ewolo.
Nambone, gengo nowoondoge hamoo teyingo,
ngundo goyeni, mete tete. Ge oolouya, gengo
nowoondoge ngu mete imakeyingomo olini.
Gengo sayinggega ngu mete kinitetelo ewolo.

35 Ariya, Yesus mande etoni, Yuda onilo goo-
booyingo yalo oni tabangongga ngulo yanonggo
ko onikundo ombulo ewonggori. Gengo namboge
ngu kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, ge ndawu-

galo Oo Etuyeloyingo Oni ko ulungga inowalo?
Ewonggori.
36 Yesusndo ngu mandega etenggoku, ngu
sodeyibo ingowelo ma ingowolo. Kini, Yesusndo
goobooyingo yalo oninggakuya ewolo. Ge ma
sosolewelo. Ge gengo ingondudu ngu, hamoo
tenilo ewolo.
37 Ene ngundilo elo, oni simoo bale ene key-
olo, ya newendemo ma uwelo, elo loogu tewolo.
Ene Yesusndo Yems, Yon elabasa, Pita ngu oni
kabusaga ngu nangge yoyolo, ya newendemo
uwolo.
38 Ene Yayirasndo yano ulo, Yesusndo
yeyoyingo ngu, oni bidodo mayelo, Yayiraslo
ya newendemo ulo, Yayiras namboni bingomo
sendo mogulu ulungga tetoyi, ngu yeyowolo.
39 Yesus yeyolo, ya newendesina ulo ewolo.
Ndawugalo ye sendo mogulu gilitaka ulungga
tetenggo? Nga bale buniyongga nga, ngu ma
kumoowolo. Ene wetolo, kapengoyelo ooloote.
40 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, oniku
ngu ingolo, ngulo ene yumooyinowonggori. Ene
ngundilo tetoyi, ene Yesusndo oni simoo bale
bidodo keyoyelootoni, endesina oolewolo. Eweyi,
nemi Yesus enengo sulena oni kabusaga ngundo
nangge Yesusndo onibi yeyingo ya gumingg-
akuno uwonggori.
41 Ngu naluno ngu, Yesus bale buniyonggaku
kandeyi dowoolo, enengo mandenonggo ewolo.
Talita kumilo ewolo. Ngu mandega, ngulo da-
moni ngu ngandilo. Bale buniyo no geya eteno.
Ge ootookoolo ewolo.
42 Ene ngundilo etoni ngu, ariya sodedo

oolengo, ngu bale buniyonggaku ootookoolo, oololo, ombulo, tewolo. Bale buniyo, ngulo moomani, ngu kande elaya kegidembolo elaya (12). Oniku oo ngu kenolo, ngulo ene soliyokowonggori.

43 Asa, Yesusndo mande yanggango enedodo elo ewolo. Ye nga ooga ngalo oni gulano hamoo oolengo ma ewelo. Ene ataga ye oowali gula yoya, nga bale buniyongga, nga inootoyiga nenilo ewolo.

6

Nasaret Oni Yesus Kootu Inowonggori (Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Ngu naluno ngu, Yesus ngu endega ngu yokolo, ene enengo ende damonimo oolouwolo. Enengo sulena oni kilalongo nguya, ene keyolo oolouwonggori.

2 Yudalo Kengeyingo nalu Sabatno, ene goo-booyingo yano ulo, oni simoo baleno Anutlo mande etuyelo ewolo. Oni oowooyingga enengo mande ingolo, soliyokolo ewonggori. Nga on-ingga nga, ndanonggo nga mandega nga yowo? Ngu ndatelo ingonduduga, ngunonggo ene da-moni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi, ngu ngundilo tete?

3 Ngu oningga ngu, ya yeweloyi oni nangge. Ene Mariya nangoni. Ene ngu Yems, Yosis, Yudas, Sayimon ngulo baye. Ngulo kuwookuwooye ngu, nooledodo oolootetoku nga, ngundilo elo ewong-gori. Ngundilo ngulo, ene Yesusya nowoondoye biyomi ingowonggori.

4 Yesusndo enengo mandeye ngu ingolo, ngulo
enedodo gumi ewolo. Anutlo ingondudu eyingo
oni, ngu ende sungomo oowooye bingamidodo
oluwa. Ene enengo ende damonimo, enengo
sowenimo, enengo ya goboolo onino ngu, ene
oowooyidodo ma tewa.
5 Ngundilo ngulo, ene ngu endega nguno,
damoni sungo oolengo gula onindo ma teweloyi,
oo ngu ma tewolo. Kini, ene sayi oni gulanangge
nanggemo kandeyi okoolo yomosiyelootoni,
mete tewonggori.
6 Ene oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo
hamoo ma teyingo, ngulo Yesusndo ngu oni ngulo
ene ingondudu ulungga tewolo.

Yesus Ene Sulena Oni Kilalongo Kande Elaya Kegidembolo Elaya, Ngu Ko Yunowolo
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

7 Ariya, ngu naluno, ene oololo, ende sun-
gomo nguno endeyolo, oni simoo baleno Anutlo
mande elo etuyelolo, enengo sulena oni kila-
longo kande elaya kegidembolo elaya, ngu ne-
goyelootoni ombuwonggori. Ombutoyi, ene ela
elaya suleyelootoni sawonggori. Yesusndo ene
yanggango yunowolo. Ngu yanggangongga ngu
yuka biyomimbolo andangeweloyi ngulo yang-
gango yunowolo.
8 Yesusndo ko oniya mande yanggango oolengo
ewolo. Ye oomanongoyingo, siyaki, beye, oo ngu
bidodo ma yowelo. Usutoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba elaya ma yowelo. Towi gu-
lanangge nguya, keye goweyi nangge, keye elaya
elaya doobengoya sayi.

10 Ye ende gulano uya, oni gulado yeyolo, oni
oni telo, yoyolo, enengo yano utoningga ngu,
asa, ngu yanggano nguno nangge oodega ngu,
saweloyi naluno ootookooya sayi.
11 Ene ende gidalegano satoyiga, ene ye ma
yoyoya, enengo yano ma uya, ko yengo mande
nguya ma ingootoyiga ngu, asa, ye mete ngu
endega ngu yokoya sayi. Saweloyi naluno ngu,
ye keyemo gugukakawu oolooteku, ngu endega
nguno yonggulumooya sayi. Ngundilo tetoyi ngu,
asa, enengo damoniye biyomi yeno tewonggoku
ngu eneno sugi sugi oluwalo ewolo.
12 Ariya, ene ngundilo etoni, sulena oni ki-
lalongo sawonggori. Salo, Anutlo mande oni
simoo bale nowoondoye yowoolengoweloyi, ngu
wesiyolo ewonggori.
13 Ene yuka biyomi oowooyingga oweyelolo,
bo ulumi sayi onino yelo, sayi oni oowooy-
ingga moondeye dowoolo yomosiyelootoyi, mete
tewonggori.

Yon Sonoyeloyingo Oningga Ngu Kumoowolo (Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Herod ngu Rom Gabman oni, ngundo
Yudiya melako simoo bale ngulo sobosobo
koleteyingo oluwoku, ngundo Yesuslo mande
binga ngu ingowolo. Yesuslo oowooyi mela
bidodo pawangootoni, simoo bale gidalegado
ngu ingolo ewonggori. Sonoyeloyingo Oni Yon,
ngu melenonggo ko ootookoote. Ngundilo ngulo,
ene mete oo sungo oolengo gula onindo ma
teweloyi, ngu teweloyi, ngulo yanggangoni
ulungga kandeyimo tunootetelo ewolo.

15 Ngundilo etoyi, gidalegado ewonggori. Ngu
Ilayisa ewonggori. Gidalegado ewonggori. Ngu
Anutlo Ingondudu Eyingo Oni, kulimiku gulalo
ewonggori.
16 Ngundilo ngulo, Herodndo Yonlo mandeni
etoyi, ingolo, enebana ewolo. Yon ngu, kuli
nondo bungeyi toongoowolo. Ehe! Ene ataga ko
ootookooteku ngu! Elo ewolo.
17 Herodlo sosoleyingo ngulo damoni ngandilo.
Kulimi, Herodndo koneyo Pilip baleyi yakakayi
yowolo. Balega ngu oowooyi Herodiyas.
Yondo Herod elambalisa ngulo mbumbuwayali
yootunolo mamanayelowolo. Ngundilo
mamanayelootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya
sanggili ulungga telo, Herodno ewolo. Herodndo
enengo mandeni ngu ingolo, ngulo ene enengo
sulena oni suleyelootoni, oolelo, Yon dowoolo,
utombo gosiyolo, ya biyomimo yewolo.
18 Kuli, Yondo Herodya ewolo. Ge konege baleyi
yooteku ngu, Anut doongeyimo ngu, ge damoni
biyomi tewolo ewolo.
19 Ngulo ngu, Herodiyas Yonya biyomi ulungga
ingowolo. Ene Yon uleyiga kumoonilo ingowolo.
Ene Herodndo ngu Yon uleni kumoowelo, ma
ingowolo.
20 Ndatelo ngulo, Herod ene Yonlo sosolelo
ingoote. Yon ngu Anutlo oni nenengo ootoolo,
kundingiyi oluwolo. Ngulo ngu, ene gome
sobowoowolo. Nalu oowooyingga, Herod ngu
Yonlo mandeni gome ingowelo ingolo, ene ngulo
ingondudu kowuli ulungga tewolo.
21 Kootusina, Herodiyas oole ngandilo erewe-
wolo. Herod enengo nalu nemimbo yomoowoolo

nalu ngulo ingondudu tewelo ngulo ene oo simbo
ulungga kawolo. Nguno ngu, me oni tabango
ululu, enengo Gabman oni tabango ululu ngulo
nguya, Galili melako oni tabango ngu nguya
mayelo gooboongoowolo.
22 Ngu naluno nguno, Herodiyas namboni,
ngundo ya newendemo ombulo, ngu gome
oolengo kunowolo. Herodiyas nambonimbo
yambono gome kunootoni, ene ngulo gome in-
gowolo. Ngundilo ngulo, Herodndo bale buniy-
ongga nguya ewolo. Ge oo gulalo ingoya ngu,
ge nono e! Ngundilo tetoyi, hamoo oolengo, no
gunowanolo ewolo.
23 Herod ene solumimonggo hamoo oolengo,
ko ewolo. Ge komo nono oo gula nuno, ewaku
ngu, no hamoo gunowano. Ge nolo mela
oo sitowine nga kewoolo wesowooya gidale no
nuno, elo ewaku ngu, ariya, no mete ngundilo
telo gunowanolo ewolo.
24 Ngundilo etoni, balegaku mandeni ngu in-
golo, ngulo ene endesina oolelo, nemimo sumoo
ewolo. No ndawugalo ewano? Etoni, nemimbo
gumi eyingo, Ge Sonoyeloyingo Oni, Yon, ngulo
tabangombolo e! Ewolo.
25 Ariya, bale buniyonggaku nemimbolo man-
deni ngu ingolo, ngulo ene sodedo ko ombulo,
Herodno ewolo. No Yon tabango yowelo ingoote.
Anangu, ge Yon tabango toongooya, koondo
samayi gulano yeya, yoya, ombuya, nonunolo
ewolo.
26 Ariya, Herodndo mandeni ngu ingolo, ngulo
ene newende ngu kowuli ulungga ingowolo.
Ndatelo ngulo, ene kuli mande yanggango so-

lumimonggo oni doongeyemo elo gosiyowolo.
Ngundilo ngulo, ene bale buniyo ngulo mandeni
ngu ma yokowa.
27 Ariya, ngundilo ngulo, Herodndo me oni gula
suleyootoni, ya biyomimo oololo, Yon tabango
toongoolo, yolo ombuwolo.
28 Toongoolo, koondo samayi gulano, Yon
tabango yelo, yolo, ombulo, Herod inootoni,
ngundo bale buniyonggaku inowolo. Bale buniy-
ongga, ngundo yolo, oololo, nemi inowolo.
29 Ngundilo tetoni, Yonlo sulena oni mande
binga ngundilo ingolo ngu, asa, ene ombulo, Yon
bingo yolo, salo melengoowonggori.

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo (5,000) Oowali Yunowolo
(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

30 Ngu naluno nguno, Yesuslo sulena oni kila-
longo ko mayelo, Yesusno gooboongoolo, simoo
baleno ko tewonggoku ngulo mandeni Yesusno
wesiyolo ewonggori.
31 Ngundilo telo, Yesusndo sulena onikuya
ewolo. Oni simoo bale oowooyingga oolengo
oololo, ombulo tetoyi, ngulo noole oo ma newato.
Ariya, sodedonangge, noolengo nangge mela gula
oni kini nguno salo, noole bodaga kengewatolo
ewolo.
32 Etoni, ngulo ene wanggo yolo, mela gula oni
kini nguno sawonggori. Enesu nangge sulena
oniya nangge sawonggori.
33 Ene oni simoo bale oowooyingga oolengo
yeyolo ingowolo. Ngulo oni simoo bale oowooy-
ingga endeni endeni bidodo kendutelo, ngu mela

gidalesina nguno ene nguya salo, ene koletelo,
Yesusno tunootewonggori.
34 Ene Yesus oololo, sono dabemimo mayelo,
wanggo gosiyolo, oni simoo bale oowooyingga
yeyowolo. Ngulo ene nowoondoyi yunolo in-
gowolo. Ngu oni ngu Sipsip sobosobo kinilo
ingowolo. Ngulo ngu, Yesusndo mande da-
moni yelo, mande oowooyingga oolengo elo
etuyelowolo.
35 Ngundilo telo oodoyi, sa uwelo tetoni, Yesuslo
sulena oni Yesus tanggeyimo ombulo ewonggori.
Nga melasina ngano oni kini. Ngundilo ngulo,
nalu kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bale nga suleyelootooga sayi.
Ene mete ende namoko namoko ngano salo,
nguno ene oowali uliyowanggolo ewonggori.
37 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo mande gumi
ewolo. Yendo oowali yunowanggo. Etoni,
enengo sulena oni enebana gumi ewonggori.
Ge, bine, noole oolouya, digi doobeno nangge
onibigado (Kina 200) oomanongoyingo uliyoya
yunowootolo? Ewonggori.
38 Ene ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesus
enebana gumi ewolo. Ye oomanongoyingo
ndatelo? Ye oolouya kenoyilo ewolo. Etoni, ene
oololo, kenolo, gumi ewonggori. Noole oomanon-
goyingo kandegula, ko, iso elaya nangge oolootelo
ewonggori.
39 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo enedodo gumi
ewolo. Oni simoo bale ene mete tambuyi tambuyi
so metemimo nguno bibiteyilo ewolo.
40 Ariya, oni bibitewonggoku ngu, wata
oowooyingga onibi elaya kande elaya (50), wata

oowooyingga onibi kandegula (100), ngundilo bibitewonggori.

41 Ene ngundilo bibitetoyi ngu, ariya, Yesus ene ngu oomanongoyingo kandegula, ko iso elayaga ngu yolo, ene Sambono doongetelo, Anutno esetelo yemboongewolo. Yemboongelo yokolo ngu, ene oomanongoyingo oososowoolo, sulena oni kilalongo yunootoni, ngundo oni simoo bale bayetelo yunowolo. Iso elayagaku nguya ngundilo nangge tewolo.

42 Ngundilo tetoyi, oni bidodo netoyi, useye ndindi tewolo.

43 Oni simoo bale oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosolango, iso sosolango nguya oliyingoku, ngu gooboongoolo, si kande elaya kegidembolo elaya (12) siliyootoyi, si manggowoomo oolelo angewolo.

44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga oolengo (5,000).

Yesusndo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoole Endeyowolo

(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

45 Kootusina, Yesusndo enengo sulena oni kilalongoku eririyelolo ewolo. Ye sodedo wanggo sanganimo ooleya, ye koleteya Galili sono koongeyingo andu, Betsayida mela gidalesina ooloutoyiga, nobana oni simoo baleno etoowe, satoyigo oolouwanolo ewolo.

46 Ene ngundilo elo, oni simoo bale suleyelootoni, satoyi, Yesus enesu nangge mela pulimo oolelo, nguno Anutno yemboongewelo ngulo ene oluwolo.

47 Suwootetoni, wanggo sono koongeyingo kewooloko oodoni, Yesus enesu nangge puli bodaga nguno yemboongelo oluwolo.
48 Ngu naluno ngu, doogo ulungga oolelo, ngundo wanggo wenggelenggereyelowolo. Ngundilo tetoni, ene de sosimbo sono sanggawelo wanggo woosoolo oolouweloyi, ko yanggango oolengo teloluwonggo. Sengewelo mela wendooketoni, ariya, Yesus ene Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, enengo sulena onino oololo, dagayelowelo tewolo.
49 Enengo sulena onikundo Yesus kenootoyi, Galili sono koongeyingo sanganiwoole kewoongolo, eneno oolouwolo. Ooloutoni, sulena onindo Yesus kenolo, oo gabo elo ingolo, ngulo ene ki manggalu ulungga tewonggori.
50 Oni bidodo ngundilo telo, kenolo, sosoleyingo ulungga tewonggori. Ngundilo ngulo, sodedonangge, Yesusndo enedodo mandelo ewolo. Ye nowoondoye yanggango yeyi. Nondo nangge ombutenoku nga! Ngulo ye ma sosolewonggolo ewolo.
51 Ngundilo elo, Yesus wanggo sanganimo ooletoni, ngu naluno nangge, doogogaku kinitewolo. Ngundilo tetoni, nowoondoye sosolelo, ingondudu ulungga oolengo tewonggori.
52 Ndatelo ngulo, Yesusndo oomanongoyingongga oni simoo bale yunowoku, yanggangoningga ngulo ma ingondudu tewolo. Kini, enengo nowoondoye ukingowonggori.

Yesusndo Genesaret Melako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyelowolo
(Matiyu 14:34-36)

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowoolo, mela oowooyi Genesaret, ngu gidalesina mayelo, wanggo gosiyowonggori.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedonangge oni simoo bale Yesus kenolo, ene ingowonggori.
55 Ngundilo ngulo, oni sodedonangge ende gulasina gulasina kendutelo salo, ene sayi oni yoyolo, Yesus ndano oolooteku, nguno mayewonggori.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ululu, ndawu melanggasina Yesus tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende kewoolokono yoyewonggori. Ene ngundilo telo, Yesusno sumoo sumoo elo, inowonggori. Ndatelo ngulo, sayi onindo nangge kandeye Yesusndo nenggulo dabemisina yetoyi ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukowonggori.

7

Anutlo Mamana Mande, Ngundo Yuda Onilo Osisambayebolo Mamana Mande, Ngu Dagate
(Matiyu 15:1-9)

1 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni, ngu oowooyi Parisi oni gidalega, ko, mamana mande etuyeloyingo oni gidalega, ngundo Yerusalemnonggo ombulo, Yesusya gooboongoowonggori.
2 Ene Yesuslo sulena oni gidega kandeye ma sonowoolo oo dowoolo, netoyi yeyowonggori.

Parisi onindo yeyolo, ngulo ene nowoondoye kowuli yelo ewonggori. Noolengo osisambanayimbolo damoni ngundilo kini.

3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambaye damoniye keyelolo, kandeye gome ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma dowoolo newanggo.

4 Ngundilo nangge, ene oo uliyoweloyi musiyomo salo, ngunonggo mayelo ngu, ene kandeye ma sonowoolo ngu, asa, ene oo ma newanggo. Ene osisambaye mamana mande oowooyingga damoni gidalega nguya keyolo, ngulo ene sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu damoningga ewoku, ngu keyolo sonowoowonggori.)

5 Ngundilo ngulo, Parisi oni, ko, mamana mande etuyeloyingo onikundo Yesus sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, gengo sulena oni, ene osisambalo damoni ngu ma keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo oo dowoolo netenggo. Noolengo osisambanayimbolo damoni yombuliyootenggolo ewonggori.

6 Ene ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutlo Ingondudu Eyingo Oni Ayisayando yeya mebuye sangala nakangowolo. Ene mande ngandilo nakangowolo.

Ngu oni gidalega ngu, ene kingo manggoyemonggo no bingaminelo okootenggo. Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu damoniyemonggo tunoo etuyelootenggo.

7 Ngulo ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene onilo mamana mande nangge oni simoo baleno wesiyolo etuyelootenggoku ngu,

ngundilo ngu ebe ganaganalo ewolo. Noole Anutlo mande nangge wesiyolo etetolo ewolo. Ayisayando ngundilo nakangowolo. *Ayisaya 29:13*

8 Yesusndo ewolo. Ye Anutlo mamana mande ngu andangelo yokolo, ye onilo damoniye ngu nangge, yanggango gome dowootenggolo ewolo.

9 Yesusndo mande gula soweyolo ewolo. Yengo ingonduduye yowoolalingoweloyi oni, Anutlo mamana mande ngu andangelo yokowelo, gome ingootenggo. Yengo damoniye ngu nangge keyootenggo.

10 Kulimi, Mosesndo Anutlo mamana mande nguno ewolo.

Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gula enengo eweyi nemimboya mande biyomi elo ngu, asa, ene hamoo oolengo udoyi kumoowa. *Eksodas 20:12*

11 Ye Anut kootu inolo, ngandilo etenggo. Oni gulado bobeye oododo eweyi nemi hoolooweyeloweloyi, ene eweyi nemi elayagakuya elo ewa. Nga bobeyega nga ngu, no Anut inowelo yewanolo ewolo.

12 Ene ngandilo etenggoku, damoni nenengo kini ewolo. Ariya, eweyi, nemi yomosiyoweloyi damoni ngulo gome ma ingootenggoku, ngulo ye ganayeloya, eneno etoyiga ene ingoyi. Ngu damoningga tetenggoku, ngu gome oolengolo ewolo.

13 Ngulo ngu, ye damoni osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku ngu, ye Anutlo mande ngu yeyi, kingo oo ngundilo tetenggo. Ye damoni oowooyingga ngundilo oowooyingga

tetenggo. Ye ngu mandega ngu elo etuyelootenggoku, ngu Anutlo mamana mande toongootenggolo ewolo.

Damoni Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete (Matiyu 15:10-20)

14 Yuda onilo damoniye ngu ngandilo. Oni sowe oowooyingga oowali oo dowootoyi, ngu oo ngu ma newonggori. Nguno Yesusndo oni simoo bale ko negoyelo ewolo. Ye bidodo nolo mande nga ingoya, ngulo ingondudu teyi!
15 Oni gula goweyi sanganimo oo oolooteku, ngundo newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngundo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweloyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga, gome ingonilo ewolo.
17 Ene oni simoo bale ngu yoyokolo, yano oolouwolo. Enengo sulena onikundo ngu mande yamonggawongga, ngulo sumoo inowonggori.
18 Ene sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ye nguya ingonduduye kini? Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni endesina oolooteku, ngundo oni newendesina ulo, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndatelo ngulo, oo ngundilo ngundo oni nowoondoye oolengomo ma ute. Kini, ngu enesu useyi newendemo ulo, ngunonggo oolelo toongete. Ngu mandega nguno, ngu Yesusndo oowali bidodo metemi ewolo.

20 Ene mande gula suleyolo ewolo. Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo endesina ooleteku, ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Damoni biyomi oni newendemo oolooteku, ngunonggo ootookoolo, endesina oolete. Ngu ngandilo. Ingondudu biyomi teweloyi damoni; bosebalese teweloyi damoni biyomi; yakaka teweloyi damoni; oni uleyi kumooweloyi damoni; oni bale gidalega yakakayi yodowoolo yombuliyootenggoku damoni; oo kenomayingootenggoku damoni; damoni biyomi oowooyingga; ebe ganagana mande teweloyi damoni; oyumoyumo teweloyi damoni; oo kenomayingoweloyi damoni; yumooyinolo mande, sanggili teweloyi damoni; oni enengombo enengo ingootoni, ulungga teteku ngulo damoni; wenonoyingo mande eweloyi damoni; ngu damoni biyomi ngu bidodo oni nowoondoyemonggo endesina tunootelo, ooleteku, ngu bidodobo oni yeni, biyomi yetelo ewolo.

Salopinisiya Melako Balega, Yesuslo Newende Hamoo Teyingo
(Matiyu 15:21-28)

24 Yesus ootookoolo, ngu endega ngu yokolo, Tayiya ende, Sayidon melasina oolouwolo. Ene oololo, ya gula newendemo ulo, Yesus nguno kengewelo ingolo kombitetoni, oni gulado nguno mayelo ma kenowelo, elo ingowolo. Ene Yesus kombiteweloyi nguya ereremo kini.
25-26 Kini, sodedonangge bale gulado Yesusno nguno oolooteku, ngu etoyi ingowolo. Ngu balega

ngu, ene namboni bodaga nguno oo yuka biyomi-
dodo ngu oluwolo. Ngu balega ngu Girik balega
ene ngu Salopinisiya melako mayelo, nguno olu-
wolo. Ngundo, ene Yesus oluwoku ngu ingolo,
ngulo sodedonangge ene yano ombulo, Yesus keyi
damonimo boodoo oondookewolo. Ene boodoo
oondookelo, Yesusno sumoo sumoo ewolo. Yesus
gedo melamboolo nolo nambonemo oolooteku,
ngu owenilo ewolo. Ndatelo ngulo, ngu balega
ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yesus
ene mete nambone yomosiyowalo ingowolo.

27 Yesusndo Yuda onilo ingondudu ngu
ngandilo ingowolo. Noole Yuda oni ngu noole
oni oolengo, elo, oni sowe gidalega Yuda oni kini,
ngu se ngundilo, elo ingootenggo. Ngulo ngu,
Yesusndo ngandilo ewolo. Noole simooye oowali
yunootooye, nelo yokootoyiga, kootusina gumi
yolo, se yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo
ngu yolo, se ma inowatolo ewolo. Yesusndo ngu
balega ngulo newendemo hamoo teyingo, ngu
tewoongolo, ngulo ene ngundilo ewolo.

28 Ene balegakundo Yesuslo mande gumi ewolo.
O Oni Ulungga, ge hamoo ete. Ene sebo ngu
oo neweloyi yaba newendemo simooyembolo oo
sosolango, ngu netenggolo ewolo.

29 Ene ngundilo etoni, Yesus enebana enedodo
gumi ewolo. Ge ngundilo etekulo, ariya, ge mete
oolou! Melamboolo biyomi ngu kuli namboge
yokolo toongewolo ewolo. Ndatelo ngulo, Yesus-
ndo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu
yanggango kenolo ngulo ene mande ngundilo
ewolo.

30 Ariya, balegaku enengo yano ko oolouwolo.
Ene ko oololo, ene namboni yabano wetolo
oodoni, kenowoku, oomboolo ngu ene kuli yokolo
toongewolo.

Yesusndo Oni Gula Manggowo Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwoo Ngu Yomosiyowolo

31 Ngu naluno nguno, Yesus ko ootookoolo,
Tayiya mela yokolo, Sayidon mela nguya
yokolo, yade mela gula oowooyi Dikapolis
nguno oolouwolo. Ngu melako nguno ende
ululu kande elaya nguno oluwolo. Ngu
kewooloye oolengowoole yade oololo, Galili
sono koongeyingo ngu tanggeyimo tunootewolo.
32 Oni sowe gidalegado oni gula sodeyi tuwoo
ko mandeni moole nguya kini, ngu yolo, Yesusno
mayewonggori. Mayelo, ene Yesusno solen-
goyelo, sumoo sumoo inolo, ngu oningga nguno
kandeyi yeya yeningga, mete tenilo ewonggori.
33 Ariya, Yesusndo enengo mandeye ngu in-
golo, ngulo ene oninggaku yolo, oni simoo bale
yoyokolo, sungo oololo, nguno enesu nangge
dikawoliyo. Dikalo, Yesusndo kandedibiyi ngu
oningga ngu sodeyimo yewolo. Yelo, kandedibiyi
yolo, muketelo, oninggaku mebuyimo yewolo.
34 Yelo, Yesus Sambono randolo doongetelo,
yanggango iyangelo, newende sendoweloyi
tewolo. Ene ngu oninggakuya enengo
mandenonggo ewolo. Epata! Ewolo. Ngulo
damoni ngu ngandilo. Ge goosoo! Elo ewolo.
35 Asa, ngu naluno nangge, oni sodeyigaku ngu
himi yetoni, oo mebuyi gosiyoyingonggaku sode-

donangge peselo toongewolo. Ene mete mande
metemi ewolo.
36 Ene mete tetoni, ene Yesusndo loogu yang-
gango yunowolo. Ene oni gulano nga ooga
ngalo ma ewelo. Ene Yesuslo mande ma ingolo,
ene yanggango yelo, ngulo damoni wesiyolo, elo
endeyowonggori.
37 Yo, hamoo, simoo bale bidodo ngulo man-
deni ngu ingolo, ene hamoo sosoleyingo ulungga
oolengo telo, ene ewonggori. Yesusndo oo bidodo
tewoku ngu gome oolengo tete. Ene komo
oni sodeye tuwoo ngu tetoni, mande gome in-
gootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande
gome etenggolo ewonggori.

8

Yesusndo Oni Simoo Bale Oowooyingga Oolengo 4,000 Oowali Yunowolo
(Matiyu 15:32-39)

1 Ngu nalunggano, nguno oni simoo bale
oowooyingga oolengo gooboowonggori. Ene
gooboongoolo, ene oowaliye nguya kini.
Ngundilo ngulo, Yesusndo enengo sulena oniku
negoyelootoni, ombutoyi ewolo.
2 No nga simoo bale ngalo nowoondoyi
yunooteno. Nalu kabusa noya oluwootoku, ene
oowaliye nguya kini.
3 Ene oodoolo kumootoyi, suleyelootoowe,
enengo yano sawelo salo ngu, asa, oolekono
doongeye toongootoni, mela wongosogulumoolo
yulewa. Ngulo ngu, oni gidalega ngu
yowokononggo mayewonggo.

4 Ene ngundilo etoni, sulena onindo gumi
sumoo ewonggori. Nga mela gumisina ngano
oni kini, ngulo noole oowali ndanonggo yolo, oni
simoo bale yunootooye newanggolo? Ewonggori.
5 Ngundilo sumoo etoyi ngu, asa, Yesusndo
sumoo gula yunowolo. Ye oomanongoyingo
ndatelo? Ewolo. Enebana gumi ewonggori.
Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
6 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene
simoo baleya ewolo. Ye melako bibiteyilo ewolo.
Bibitetoyi, Yesusndo ngu oomanongoyingo kan-
degula gidembolo elayagaku yolo, Anutno yem-
boongelo yokolo, oososowoolo, enengo sulena
oni yunowolo. Yunootoni, ngundo bayetelo,
simoo bale yunowonggori.
7 Ene iso bobodi gidalega nguya moole. Ngulo
ngu Yesus ene nguya yolo, Anutno iso ngulo
esetelo, yemboongelo yokolo ngu, asa, ene sulena
oniku iso yunolo ewolo. Iso nguya bayeteya,
simoo bale yunoyilo ewolo.
8 Ngundilo yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni,
oo sosolango oodoni gooboongoolo, nguno ngu
ene si kandegula gidembolo elaya siliyootoyi,
angewolo.
9 Ngu oni ngu oowooyingga oolengo 4,000 olu-
wonggo. Ngundilo telo, Yesusndo oni simoo bale
suleyelootoni, enengo endemo endemo sawong-
gori.
10 Ene ngu naluno, enengo sulena onidodo
wanggo sanganimo oolelo Dalumanuta melasina
nguno sawonggori.

Oni Gidalega Damoni Sungo Oolengo Gula

Anutnonggo Kenowelo, Ngulo Sumoo Ewolo
(Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

11 Moseslo mamana mande sobowooyingo oni
oowooyi Parisi ombulo, Yesusya mande gumgum
elo longgeyolo, Yesus tewoongowelo ngulo ene
sumoo ewonggori. Sambo ende sunggi oolengo
gula onindo ma teweloyi, ngu teya, etuyelootooga
kenowootolo ewonggori. Ngu kenolo, noole
ingowato. Hamoo oolengo, ge Anut Nan-
goni oolengo yanggangonggedodo, elo tewoon-
gowonggori.
12 Yesusndo mandeye ngu ingolo, ngulo ene
kowuli ingolo, yanggango yuka oolongoolo
ewolo. Ndatelo ngulo, nga simoo bale nga
nalungga ngano oode sunggilo etenggo? No
hamoo yeya eteno. No sunggi gula nga nalungga
ngano hamoo ma tewanolo ewolo.
13 Ngundilo ngulo, ene ko yoyokolo, wanggo
sanganimo oolelo, ene Galili sono koongeyingo
gidalesina toongewolo.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Ulungga Herod Nguya Mande Yamonggawo Nguno Ewolo
(Matiyu 16:5-12)

14 Yesuslo sulena oni oowali kapengoyelo,
oomanongoyingo ma yolo ombuyingo, ene
oomanongoyingo gulanangge wanggono
oluwolo.
15 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yang-
gango enedodo ewolo. Ye ingondale teyi! Parisi
oni, Gabman oni tabango ulungga Herod ngundo
oomanongoyingo yeni, koongeweloyi Yis, ngulo

gome doongeteyi. Enengo mandeye ngu Yis
oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku
ngundilo.
16 Enengo nangge elo ingolo ewonggori.
Ene ngundilo eteku ngu, ndatelo ngu, noole
oomanongoyingo ma yoyingolo ewolo.
17 Asa, Yesus ene ingolo, ngulo gumi ewolo.
Ndatelo ngulo, yengo nangge mande ngundilo
etenggo? Noole oomanongoyingo kini? Ye, bine,
ingonduduye kini? Ye bine kuli ma ingoyingo;
ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine?
18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo?
Ye sodeyedodo, ye mande ma ingootenggo?
Kapengo yetenggo, bine?
19 Kuli, no oomanongoyingo kandegula
oosososowoowonoku, oni oowooyingga oolengo
5,000 yunowonoku, ngulo ngu gumi oodoni, ye
si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo oolewolo?
Ewolo. Etoni, enendo gumi ewonggori. Kande
elaya kegidembolo elayalo ewonggori.
20 Asa, Yesusndo mande gula soweyolo ewong-
gori. Nalu gulano, oomanongoyingo kandegula
gidembolo elaya oosososowoowonoku, oni oowooy-
ingga oolengo 4,000 yunowonoku, ngu gumi
oodoni, ye si ndatelo siliyootoyi, manggowoomo
oolewo? Elo sumoo etoni, enebana gumi ewong-
gori. Kandegula gidembolo elayalo ewonggori.
21 Ngundilo etoyi ngu, asa, Yesusndo sumoo
gula elo yunowolo. Ye ngu kenolo ma in-
gootenggo, bine? Elo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingo Gula Betsayi-dano Yomosiyowolo

22 Yesus ko sulena oni nguya, ene Betsayi-
dano oololo tunootewonggori. Ngu oni simoo
bale gidalega, ngundo oni gula yolo, Yesusno
mayewonggori. Ngu oningga ngu, doongeyi
kilingo. Ngulo ngu, ene Yesusno solengoyelo,
sumoo sumoo inolo ewonggori. Ge kandege
nga oninggano ngano yetooga mete tenilo sumoo
ewonggori.
23 Ariya, Yesusndo mandeye ngu ingolo,
ngulo ene oni doongeyi kilingonggaku
kandeyi dowoolo yolo, ende yokolo, ende
dabemimo oolewoliyo. Yesusndo ngu oni
doongeyinggakuno muketewolo. Muketelo,
Yesus kandeyi ngu oninggakuno yelo, sumoo
inolo ewolo. Ge oo kenoote, bine? Elo ewolo.
24 Ene ngundilo etoni, ngu oni doongeyi biy-
ominggaku doongetelo, gumi ewolo. No oni yey-
ootoowe ngu, de ngundilo telo, ene oololo ombulo
tetenggo. Oo gome ma kenootenolo ewolo.
25 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo kandeyi,
oni doongeyi biyominggakuno ko yewolo.
Ngundilo tetoni, oni doongeyinggaku yanggango
doongetelo, metemi oolengo telo, oo bidodo gome
tunoo kenowolo.
26 Ngundilo telo, Yesusndo ngu oninggaku su-
leyootoni, enengo yano oolouwolo. Ene Yesusndo
oninggakuya ewolo. Ge ende kewooloko sodedo
ma uwelo ewolo.

Pitando Yesus Kristuslo Damoni Yootunolo Ewolo
(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Yesus enengo sulena oniya ootookoolo, ende
gula oowooyi Sesariya, gula oowooyi Pilipayi

nguno sawonggori. Salo, ooleko sulena oni
sumoo yunolo ewolo. Oni simoo baledo noya
ndawu oningga etenggo? Ewolo.
28 Ene ngundilo sumoo etoni ngu, asa, sulena
onindo Yesusno gumi ewonggori. Oni gidalegado
ngu geya ngandilo etenggo. Sonoyeloyingo Oni
Yon. Etoyi, ene oni gidalegado ngu ngandilo
etenggo. Ge Ilayisa, Anutlo Ingondudu Eyingo
Oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutlo
Ingondudu Eyingo Oni gula, etenggo.
29 Ngundilo etoyi, Yesus enebana sumoo
yunowolo. Yendo ngu noya ndawu oningga
etenggo? Ewolo. Pitando enengo mandeni ngu
ingolo, ngulo ene sodedonangge gumi ewolo. Ge
Kristus, Anutndo noole yoyowelo sunggi yeyingo
oni.
30 Ngundilo etoni, Yesusndo mande yanggango
ewolo. Ye nga mandega nga onino ma ewelo
ewolo.

Yesus Enengombo Kumoolo Ko Ootookoow-eloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Yesus damoni yelo, sulena oni mande keda
mesalango ngu elo etuyelo ewolo. Oni Nan-
goni tunootewoku, ene komo oo bidodo ogin-
goyingo ulungga yowa. Tabango oni, Anutlo
Woolo Yeyingo Onilo sobosobo mamana mande
etuyeloyingo oni nguya, ngundo mande biyomi
elo, kootu inolo, uleyi kumoowa. Ene nalu kabusa
oode, nguno ko ootookoowalo ewolo.

32 Yesusndo ngu mandega ngu tunoo oolengo
etoni, Pitando Yesus yolo, sosina oololo, damoni
yelo mamanangowolo.
33 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo Pita
kootu inolo, yowoolengolo, sulena oni yeyolo,
Yesus enebana Pita mamanangolo ewolo. Pita,
ge Setanlo ingondudu ete. Setan, ge ombuya
kootunesina oolou! Ge Anutlo ingondudu ma in-
goote. Kini, ge onilo ingondudu nangge ingootelo
ewolo.
34 Ngundilo elo, Yesusndo enengo sulena oni,
ko, oni simoo bale nguya negoyelootoni, mayelo,
gooboongootoyi, mande yunolo ewolo. Oni
gula no kenelowelo ngu, ene mete enengo in-
gonduduni bidodo yokoya, kowuli ene inootenggoku ngu de mombi ngundilo koolowooya, no
keneloya endeyoni.*
35 Oni gula enengo ingonduduni, yanggangoni
gome dowoolo, goweyi sugi oluweloyi ingooteku
ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo
oolengo oonatewa. Oni gula enengo ingonduduni
ootootoni bidodo no nunolo ngu, ene ngunonggo
mandene keda mesalango ngulo ingolo, gome
dowoolo ngu, asa, ene mete kootusina Sambo
endemo sugi sugi keda nguno oluwa.
36 Oni gula mela ngalo oo bidodo yomukolo
oode, kumoowaku ngu, ndawugado ene
hooloowewa?

---

* **8:34:** Ge Yesus oowooyi ngulo ko telo, mandeni damoni ngulo ko tetoyi, Yesus teyinoyingo, ngu ngundilo. Yesus oowooyi ngulo ene gutolo, yumoonggunolo, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de mombi ngundilo koolowoowa.

37 Ngu oningga ngu, ene ndawugalo enengo
goweyi yanggangoni keda oluweloyi ngu uliyolo
yowa? Oni gulado Anutlo endemo oolouweloyi
oole ngu enengombo oo gulado hamoo oolengo
uliyoweloyi kini.
38 Ataga, oni simoo bale endeni endeni
bidodomo elambalisa oluweloyi yombuliyolo,
bulibali endeyolo, damoni biyomi ngulo
ingondudu telo, Anutlo mande kootu inootenggo.
Ene oni gula oni ngu kewooloyemo ootoolo,
ngunonggo nolo mandene damonine elo, oyumo
yolo oolooteku ngu, ariya, kootusina, no nguya
Awanembolo yanggangoni dulidalini, Sambono
Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku
naluno, no nguya hamoo oolengo, ngu oningga
nguya oyumo yowano.

9

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo enedodo ewolo.
Hamoo oolengo, no yeno eteno. Oni gidalega
nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyin-
gomo, Anutndo enengo simoo bale soboyelooteku
naluno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye
kenowanggolo ewolo.

Yesus Moondeyi Guladilo Tunootewolo (Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Kootusina, nalu kandegula gidembolo gu-
lanangge yokolo, Yesusndo Pita, Yems, Yon, ngu
oni kabusaga ngu yoyolo, mela puli pelungga
ndandayingo oolewolo. Nguno oolelo, enesu
nangge oluwonggo. Ngu naluno, Yesus moondeyi
ngu oni kabusaga doongeyemo yowoolengolo,
Yesus enesu guladilo tunootewolo.

3 Yo, hamoo, Yesuslo towikumbani ngu solu
ngundilo yowali, ko, namboyi oolengo tunoote-
wolo. Melako ngano oni gulado towikumbani oo
ngundilo yeni, ma namboyi yewa.
4 Ngu naluno, Ilayisa, Mosesya Yesus tanggey-
imo tunootelo, Yesusya mande etoyi, sulena oni
kabusaga, ngundo ngu yeyowolo.
5-6 Pitando oo ngundilo kenolo, ngulo ene
soliyokolo, Yesusno ndawu mandega ewanolo,
ngu ma ingowolo. Ngundilo ngulo, ene Yesusno
ngandilo ewolo. Oo etuyeloyingo oni, noole
ngano oluweloyi ngu gome. Ngulo ngu, gedo
mete elo etoni ngu, asa, noole tookoododo kabusa
yewato. Gula gengo, gula Moseslo, gula Ilayisalo
yewatolo ewolo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naluno
nangge, goboole gula tunootelo, ngundo
doobeyelowolo. Doobeyelootoni, Anutndo ngu
goboole kewoolokononggo tunootelo ngandilo
ewolo. Ngu nenengo nangone, no nowoondone
ngulo gome ingooteno. Ye enengo mandeni, ngu
gome ingoyi!
8 Ene ngundilo etoni, asa, sodedo oolengo
ene doongetelo, Yesus enesu nangge oodoni
kenowolo.
9 Ariya, Yesus, enengo sulena onikuya, mela
pulinggaku yokolo, ko uwolo. Ulo, Yesus-
ndo mande yanggangolo ewolo. Ye awuno oo
kenowonggoku, ngulo oni gulano ma ewelo.
Anut Nangoni Oni Kilalongo mele yokoya, ko
ootookootoninggago, asa, ye mete yootunoya ey-
ilo ewolo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowoolo,

enengo nangge mandelo ingowolo. Ngu mandega
mele yokolo ko ootookootoni, ngu ndatelo? In-
gowolo.
11 Ngu naluno, Yesuslo sulena onikundo
Yesus sumoo inowolo. Anutlo mamana mande
etuyeloyingo oni, ngundo ngandilo etenggo.
Ilayisando, Anutlo ingondudu eyingo oni,
koleteyunolo ombuwalo etenggo. Ndatelo ngulo,
ngundilo etenggo?
12 Ene mande ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo
gumi ewolo. Hamoo, Ilayisa ombulogo, oo bidodo
yomosiyowa. Ngu ndatelo ngulo, Anut man-
deno ngu mandega ngu ooloote? Ngu ene Oni
Nangoni, ngundo oo bidodo ogingoyingo ulungga
koolowootoni, onindo yumooyinolo mandeni biy-
omi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuli ombu-
wolo. Ene onindo ngu enengo ingondudu nangge
keyolo, damoni biyomi oowooyingga nguya ene
teyinoyingo, Anutlo mande nakayano ewoku,
ngundilo teyinowololo. Ewolo.

Yesusndo Simoo Kosiyi Gula Melamboolododo, Ngu Yomosiyowolo
(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yesus sulena oni kabusagakuya oololo,
enengo sulena oni gidalegano tunootewolo.
Ene tunootelo, yeyoyingo ngu oni simoo bale
oowooyingga oolengo mayelo, gooboongoolo,
mamana mande etuyeloyingo oni gidalega,
sulena oni nguya, mande gumgumlo
longgeyowolo.

15 Longgeyootoyi, oni simoo bale bidodo Yesus
kenootoyi, ombutoni, sodedonangge soliyokolo,
kendutelo, Yesusno oololo, yenggonangowolo.
16 Ene ngundilo tetoyi, Yesusndo enengo sulena
oniku sumoo yunowolo. Ye ndatelo mandega
enedodo elo longgeyootenggo?
17 Ngundilo sumoo etoni, ene oni gula ngu
oni simoo bale ngu kewooloyemonggo, Yesuslo
mande gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni
ulungga, no nangone, oo yuka biyomi, ngundo
newendemo ootoolo, ngunonggo manggowo we-
tumoololoote. Ngundilo ngulo, no ngu yolo, geno
ombuteno.
18 Nalu oowooyingga ngu, oomboologa, ngundo
yanggango biyomi dowoolo ooloote. Ene melako
wenggelemootoni solelo ooloote. Koodo namboyi
ngu manggowoomo nguya ooletoni, metoyi gome
kini ndindi telo, moondeyi sagaga tewa. Ngulo
ngu, no gengo sulena onino ngu oweyilo etoowe,
ene ngu oomboologa ngu andangeweloyi nguya
ereremo kinilo ewolo.
19 Yesusndo ngu mandega ngu ingolo, enengo
sulena oni, ko, simoo balekuya ewolo. Ye
simoo bale nowoondoyemo hamoo kini! No
yeya nalu pelungga oolootetoku, ene nalu ndatelo
ngu yengo kowuliye koolowoowanggo? Ariya,
ye simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyilo.
Ewolo.
20 Ene ngundilo etoni, onikundo ngu simoong-
gaku yolo, Yesusno ombuwolo. Ene ngu oom-
boologakundo Yesus kenolo, sodedo oolengo
ngu simoo kosiyinggaku, newendemonggo yang-
gango oolengo wenggelemootoni, simoonggaku

melako ukelo, wetolo, nguno yowoolalingolo, sagaga telo, koodu namboyi manggowoomonggo oolewolo.

21 Ene ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo eweyi sumoo inowolo. Nalu ndatelo ngundilo teloluwo? Etoni, eweyimbo gumi ewolo. Kuli ene bodagano damoni yelo oolootelo, ewolo.

22 Nalu oowooyingga, oo yuka biyomi, ngundo simooyengga nga wenggelemootoni, de nombono, sonono nguya ulo, uleni kumooweloyi teloloote. Ge mete tetoningga ngu, ge nowoondoyi yunoya, ge noole hoolooweyelo ewolo.

23 Ene ngundilo etoni, Yesusndo simooyengga ngu eweyimboya ewolo. Ataga, ge noya ngandilo ete. Ge mete tewa tetoni ngu, ge no nangone yomosiyo. Ndatelo ngulo, ge ngundilo ete? Oni nowoondoyemo hamoo Anutno yelo ngu, asa, ene mete oo bidodo teweloyi ingowa. Ewolo.

24 Yesusndo ngundilo oo etoni, asa, sodedo oolengo, oni eweyingga ngundo menolo ewolo. No nowoondonemo hamoo tete. Ene nolo nowoondone hamoo ngu ootuwoo! Ngulo ngu, ge no hoolooweneelo! Ewolo.

25 Etoni, Yesusndo yeyolo, ngu oni simoo bale oowooyingga oolengo mayelo, gooboongootoyi, ngulo ngu, ene ngu oomboologa nguya sanggili telo, kenolo ewolo. Ge oomboolo manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya eteno. Ge nga simooyengga nga yokoya, kootusina, ge ene newendemo ko ma uwelo! Ngundilo ewolo.

26 Ariya, ene ngundilo etoni ngu, simoo kosiyigaku newendemonggo oomboologaku ki biyomi elo, oninggaku yanggango oolengo wenggeleng-

geremowolo. Ngundilo telo, oninggaku yokolo, peselo toongewolo. Oomboolo toongetoni, oninggaku gaboyi kumoowolo. Gaboyi kumootoni, oni oowooyingga ngulo ewonggo. Oni kuli kumooteku nga! Elo ewonggo.

27 Ene ngu naluno, Yesusndo kandeyimonggo dowoolo okootoni, ko ootookoolo dikawolo.

28 Kootusina, Yesus enengo sulena oniya ya gulano ulo, nguno enesu nangge ootoolo, Yesusno sumoo ewolo. Ndatelo ngulo, noole ngu oomboologa ngu oweweloyi ma ingowootolo? Ewolo.

29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Anutno yemboongetoyi ngu, ngundilo oo yuka biyomi ngu ye mete andangetoyi toongewa. Oole gulano ngundilo yuka biyomi ngu, ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno yemboongelo andangeweloyi ngu mete.

Yesusndo Nalu Kumoolo Ko Ootookooweloyi Ngulo Ko Ewolo
(Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

30-31 Ene ngu endega ngu yokolo, oololo, Galili mela kewoolokuli oolouwolo. Ndatelo ngulo, Yesus enengo sulena oni etuyeloweloyi naluno, ngulo ngu, Yesusndo enengo sulena oni nguya kombitelo, Anutlo mande etuyelowelo ewolo. Oni Nangoni, ngu me oni kandeyemo yetoyi, ngundo uleyi kumoowa. Uleyi kumootoni, nalu kabusa yokolo, ene ko ootookoowalo ewolo.

32 Ene mande ngundilo etoni, ene sulena oni ngu mandega, ngu damoni ma ingolo, ngulo ene sumoo inoweloyi nguya sosolewonggori.

Onendo Ngu Oni Ulungga?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ariya, ene Kaperniyam endemo tunootewolo. Ene ende oololo, ya newendemo ulo, ariya, Yesusndo sulena oni sumoo yunolo ewolo. Ye oolekono ndawu mandegalo ewonggo? Elo sumoo ewonggori.
34 Ene sumoo ngundilo etoni, ene sulena oni mande gumi ma ewonggori. Ndatelo ngulo, sulena oni oolekono oololo, mande ngandilo elo ingowolo. Onendo koleteyingo ulungga oluwa? Ewonggoku ngulo ene oyumo yolo, Yesusno mande gula gumi ma ewolo.
35 Yesus enengo ingonduduye ngu kuli ingolo, ngulo ene bibitelo, sulena oniku kande elaya kegidembolo elayagaku negoyelootoni, ombutoyi ewolo. Oni gulado koleteyingo oluwelo, ingolo ngu, asa, ene komo ombulo kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo. Ewolo.
36 Yesus ngundilo elo, simooye gula bodaga yolo, kewooloyemo yelo, ngunonggo okoolo boogomoolo, enengo sulena oni kilalongo nguno ewolo.
37 Oni ene no oowoonembolo ingondudu telo, ene oni simooye ngandilo bodaga yolo, hooloowewaku ngu, ene no hooloowenelоote. Oni ene no hooloowenelolo ngu, ene no, ko, nolo Awane no sulenelootoni ngano ombuwono, ngu ene nguya hooloowewalo ewolo.

Oni Nooledodo Ma Sanggili Tewaku Ngu, Ene Noolengo Doboonayi Oolengo
(Luk 9:49-50)

38 Yondo Yesusno ewolo. Oo etuyeloyingo
oni, noole oni gula kenootooye, ene gengo
oowoonggemo melamboolo oweyelootoni, ngu
noolengomu kini. Ngundilo ngulo, noole ene
loogu teyinowooto. Ndatelo ngulo, ene gengo
sulena oni kini.
39 Ene ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo.
Ye ma loogu teyinowelo. Ene oni gula no
oowoonemo damoni sungo oolengo gula onindo
ma teweloyi, ngu tewaku ngu, ene noya mande
biyomi sodedo ma ewa.
40 Ndatelo ngulo, oni gula nooledodo sang-
gili kini, ngu noolengo doboonayi ngundo noole
hoolooweyelowa.
41 No hamoo oolengo yeno eteno. Kristus
oowooyimo, hoolooweyelowo, elo ingolo, sono
tobano ye yunowaku ngu, ariya, ngu oningga,
ngulo Anutlo uli, ngu hamoo oolengo, ene Anutlo
endemo sugi sugi ngundilo ulini yololuwalo
ewolo.

Damoni Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yombuliyoote
(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Yesusndo sulena onino mande gula ewolo.
Oni gulado simooye nga nolo nowoondoyemo
hamoo ingolo oolootenggoku, nga gula
yolo, newendemo hamoo ingooteku, ngu
yombuliyowaku ngu, enengombo damoni
biyomi tewoku, ngulo gumi ogingoyingo ulungga
oolengo yowa. Ariya, ngu oningga, ngu
enengombo ngundilo tewoku, ngulo mete ngu
digi ulungga yoya, ngundo bungeyimo ukingoya,

yoya, sono koongeyingo ulungga ngu kewooloko
oolongootoyiga uni.
43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gula teton-
ingga ngu, ge mete toongooya, andangeya, oolon-
googa uni. Kandege gulanangge, ngundo mete
keda oluweloyi gome, ngu yowa. Kinitetoni, ge
kandege ela elaya oodoni, ngundo goyolo, ende
biyomi de nombono ma kumooweloyi nguno
oolongoonggelowa.
44 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo
oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oninggaku
ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa.
Enendo de nguya ma wemoowa.
45 Ngundilo nangge, kengge gulado mbum-
buwano goyoya, utoningga ngu, ariya, ngu
kengega ngu toongooya yoko. Ngundilo telo,
ngu ge mete keda oluweloyi gome ngu yowa.
Kengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo,
ende biyomi de nombo ma kumooweloyimbolo
endegano, nguno oolongoonggelowa.
46 Ngu endega, nguno bunimbo suwoo suwoo
oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oninggaku
ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi oluwa.
Enendo de nguya ma wemoowa.
47 Ngundilo nangge, ene doongenggebo mbum-
buwa gula tetoningga ngu, ge mete ngu doon-
genggega ngu yowukeya, oolongoongga uni. Ge
doongengge gulanangge, ngu ge mete Anutlo
mande mande damoni nguno uwa. Ge doon-
gengge ela elaya oodoni ngu, ngundo goyolo,
ende biyomi de nombo ma kumooweloyi oolengo
(Hel) nguno oolongoonggeloni uwa. Anutlo Man-
deno ngandilo ete.

48 Ngu endega nguno, bunimbo suwoo suwoo
oni goweyi songgiwi nelo oodoni, oning-
gaku ogingoyingo ulungga ingolo, sugi sugi
oluwa. De nguya ma wemoowa. *Ayisaya*
66:24

49 Kumbe gula dowoolo yetoyi, ngu gagiwi
kini. Ariya, gagiwi yelo, ariyetoni, de
koondodongoombo poosowootoyi, yanggango
oolengo yeteku ngundilo. Tewootewoo ombulo,
ngundo oni yeni, kumbe poosowootoyi,
yanggango yeteku, ngundilo tewa.

50 Anutlo mande keda gome, ngu sayi nembo
ngundilo. Sayi nembo ngu oo gome. Ene sayi
nembo, ngulo yanggangoni kuli kiniteyingo ngu,
ye ndatelo tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete
tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oolooteku
ngu, ye komo dobooguliyeboya gome oolengo
imakeyingomo bibiteya oliyi. Ngundilo ewolo.

10

Yesusndo Elambalisa Toongooweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naluno nguno, Yesus ootookoolo, ngu
endegaku yokowolo. Endegaku ngu yokolo, ene
Yudiya mela Yodan sono anduloko ulelewolo.
Uleletoni, ngu naluno, Yesus tanggeyimo oni
simoo bale ulungga oolengo gooboongoowong-
gori. Ngundilo gooboongootoyi, Yesusndo enengo
damoni ngu keyolo, Anutlo mande oni simoo bale
etuyelolo ewolo.

2 Ngu naluno, Parisi onindo Yesusno ombulo,
Yesus dowoolo ulewelo ngulo ene Yesus tewoon-
golo sumoo ewonggori. Noolengo Moseslo ma-
mana mande ngu oni ene mete baleyi andange-
walo mete ete, ngundi kini, binelo? Ewolo.
3 Ngundilo etoyi, asa, Yesusndo enengo mand-
eye ngu ingolo, ngulo ene Parisi onilo sumoongga
ngu gumi ewonggori. Mosesndo ndatelo mamana
mandega ye yunoyingolo? Ewolo.
4 Ene ngundilo sumoo etoni, enebana gumi
ewolo. Mosesndo ngu oni ene bale andan-
geweloyi so uyi ngu nakangolo ngu, ene mete
baleyi andangelo yokowalo ewolo.*
5 Ngundilo ngulo, Yesusndo Parisi onilo mande
gumi ewolo. Ye mande unggalangoolo yang-
gayanggango yetoyi, ngulo Mosesndo ngu ma-
mana mandega ngu nakangolo yunowolo.
6 Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo
yemukolo, ene oni simoongga ko balega nguya
yoyewolo.
7 Ngundilo ngulo, simoo ene eweyi nemi
yokolo, baleyiboya nalu bidodomo, ebe
dowoodowoo telo, gooboongoolo oluwali.
8 Ngundilo ngulo, elambalisa ngu ene goweyali
gulanangge. Ene ko goweyali elaya kini, ngu
goweyali gulanangge ngundilo.
9 Ngulo ngu, Anutndo oo gosiyowoku ngu,
onindo ngu ma toongoowanggolo. Ewolo.
10 Kootusina, ene yano ko ooloutoyi, sulena

* **10:4:** Anutndo Mosesno nga mandega ngalo ngundilo ma ewolo. Kini, oni enengombo baleyi yokowelo mande yanggango etoyi, ngulo Mosesndo enengo manggoye ngu keyolo, so uyi ngu nakangolo yunowolo.

onikundo nga mande ngalo damonimbolo Yesus
sumoo inowonggori.
11 Ngundilo etoyi, Yesusndo gumi ewolo. Ene
oni gulado enengo baleyi yokolo, bale gula
yowaku ngu, asa, enengo baleyi koletelo ngu
yombuliyolo, ene mbumbuwa tete.
12 Ngundilo nangge, bale gulado enengo
kameyi yokolo, simoo gula yowaku ngu,
enengo kameyi koletelo ngu yombuliyolo, ene
mbumbuwa tetelo ewolo.

Yesusndo Simooye Kumana Yunowolo (Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ngu naluno, oni simoo bale enengo simooye
bobodi gidalega yoyolo, Yesus tanggeyimo
mayewonggori. Ngundilo yoyolo, mayetoyi,
enengo sulena onindo simooye yoyolo,
ngano ma ombuwelo, elo, manggaluyelolo
keyoyelowonggori.
14 Yesuslo sulena onindo ngundilo tetoyi,
yeyolo, ngulo Yesus newende biyomi ingolo,
enengo sulena onikuya ewolo. Ye simooye
bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu
ma oweyelowelo. Anut Oo Bidodo Sembuli
Sembunayi, ngundo endega enengo oni simoo
bale soboyelooteku ngu, ngu simooye ngundilo
ngundo uwanggo.
15 No hamoo oolengo yeno eteno. Oni gula
Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo
enengo simoo bale soboyelooteku endega, nguno
simooye nowoondoyi ngundilo ma telo ngu, asa,
ene nguno hamoo oolengo ma uwalo ewolo.

16 Ngundilo elo, Yesusndo simooyeku
yodowoolo, boogoyelolo, kandeyi tabayemo yelo,
kumana yunowolo.

Oni Ene Sitowinidodo Ngulo Mande
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ngu naluno, Yesus ootookoolo ooloutoni,
oni gula kendutelo ombuwolo. Ombulo, Yesus
tanggeyimo boodoo oondookelo, sumoo ewolo.
Oo etuyeloyingo oni gome, no ndatelo telogo, no
suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanolo?
Ewolo.
18 Ene ngundilo sumoo etoni, Yesusndo gumi
ewolo. Ndatelo ngulo ge noya oni gome ete? Anut
enengombo nangge oni gome nenengo.
19 Ge Anutlo mamana mande kuli ingoote.
Ge oni ma uleyi kumoowelo; ge bale gidalega
yakakayi yodowoolo yowoosoolo ma yombuliy-
owelo; bulibali nguya ma endeyowelo; ge yakaka
ma tewelo; ge oni gulano mande ebe ganagana
ma ewelo; ge ebe ganagana elo, oni gulalo oo
sitowini ma woosoolo yowelo; ge awanangge
tanggeyemo gome ootooya, ngulo manggoye key-
oya ootoolo ewolo.
20 Yesusndo ngundilo etoni, ngu oningga
ngundo Yesusno gumi ewolo. Oo etuyeloyingo
oni, no kuli bodagano, ko, ataga nguya, no ngu
mamana mande ngu bidodo keyolo, ombulo,
oolootenolo ewolo.
21 Ene ngundilo etoni, Yesusndo ene kenon-
dadangelo, oningga ngulo nowoondoyi ulungga
oolengo telo, ngulo gome ingolo, ngu oningga
nguya ewolo. Ge oo gulanangge ma tewolo. Ge
oolouya, gengo oo sitowi bidodo onino uliyoya,

ngunonggo beye yoya ngu, asa, beye ngu owoolongo oni ngu bayeteya yuno. Ngundilo telo ngu, asa, gengo oo gome oolengo ngu Sambo endemo ooloote. Ge ngundiya teya ngu, asa, ge ombuya, no keneloya endeyolo ewolo.

22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingolo, omukumundoongo biyomi yomoowelo, newende nguya kowuli yewolo. Ndatelo ngulo, enengo sitowini ulungga ngu yokolo, oni yunoweloyi kini. Ngulo ngu, ene ootookoolo toongewolo.

23 Ngundilo tetoni, ene Yesus doongetelo, endeyolo, enengo sulena onino ewolo. Oni sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi nguya, kowuli oolengo.

24 Ngundilo etoni, enengo sulena oniku ngu ingolo, ngulo ene soliyokootoyi, Yesusndo mande suleyolo mande gula ewolo. Ye simoone, oni Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku, ngu newendesina uweloyi ngulo koyi, ngu kowuli oolengo.

25 Yo, hamoo, bo ulungga nga ngu nggusiyi newendekuli uweloyi ngu kowuli, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo endega enengo simoo bale soboyelooteku nguno uweloyi nguya ngundilo kowuli oolengolo ewolo.

26 Yesus enengo sulena oniku mandeni ngu ingolo, ngulo ene soli ulungga telo, enengo nangge mandelo ingolo ewolo. Hamoo, onendo suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu mete yowalo? Ewonggori.

27 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gome gome yeyolo, mande gumi ewolo. Anutndo oni ma hooloowetoni ngu, asa, oni enesu nangge, oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini, Anutndo oniya ootoolo, ngunonggo ene mete oo yanggango ngu bidodo hamoo oolengo tewalo ewolo.

28 Yesusndo ngundilo etoni, asa, Pitando mande gula Yesusno ewolo. Ingo, noolengo ya, ko, sitowi bidodo kuli yokolo, noole ge kengelolo endeyootetoku nga! Ewolo.

29-30 Ngundilo etoni, Yesusndo gumi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Oni bidodo sungo sungomo ene nolo ingolo, Anutlo Mande Keda Mesalango nga ingolo, ngu wesiyolo eweloyi ngulo enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, enengo oowali koye nguya, yoyokowanggoku ngu, asa, oo bidodo ene kuli yokowonggoku, ngulo gumi ngu dagalo ulungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu kedaga, nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye, oowali koye nguya, ulungga oolengo yowanggo. Ene ye no oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidalegado nolo ma ingootenggoku, ngundo damoni biyomi ngu ye yunowanggo. Ene kootusina ngu, suwoo suwoo keda oluweloyi, ngu yowanggo.

31 Ene oni gulado koleteyingo oluwelo ewaku ngu, ene ombulo, kootu telo, oni bidodo sulena oni telo oluwalo ewolo.

Yesusndo Enengo Kumoolo Ko Ootookooweloyi, Ngulo Ko Ewolo

(Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

32 Ene Yerusalem oolouwelo Yesusndo oole
keyolo, koletelo oolouwolo. Ngundilo ooloutoni,
enengo sulena oniku keyolo, oololo, nguno
ingondudu ulungga telo soliyokowolo. Ngundilo
tetoyi, oni simoo bale oowooyingga ene keyelolo
oolouwonggoku, ngundo sosolewonggori. Ngulo
ngu, Yesusndo enengo sulena oni kande elaya
kegidembolo elayagaku yoyolo, sungo oololo,
enengo goweyimo oo tunooteweloyi, ngulo
mande yunowolo.
33 Ene ngandilo ewolo. Ingoyi, ataga noole
Yerusalem endemo ooletooye, nguno Oni Nan-
goni, ngu Yudalo goobooyingo yalo tabango oni
ululu, ko, mamana mande etuyeloyingo oni
nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande
gulanangge ulewelo mande elo gosiyolo, oni sowe
gidalegalo Gabman oni kandeyemo yewanggo.
34 Yetoyi, ngundo ngu yumooyinolo, muk-
endolo, gisalu utolo, uleyi kumoowa. Ene nalu
kabusa yokolo, ene ko keda ootookoowa. Yesus-
ndo ngundilo elo ewolo.

Yemsya Yonya, Ene Oni Ululu Oluwelo, Ngulo Ewoliyo

(Matiyu 20:20-28)

35 Sebedi simoongo elayagaku, Yems, Yon,
ngundo Yesusno ombulo, sumoo inolo ewoliyo.
Oo etuyeloyingo oni, noole oo gulalo ge sumoo
gunowelo. Ge ngu ooga ngu noole yunolo ewoli.
36 Ngundilo etoli, ene mandeyali gumi ewolo.
Nondo ndawuga yali yunoowelo? Ewolo.
37 Ngundilo etoni, elayagakundo gumi ewoli.
Ge nooleno logo ye. Kootusina, gengo yabage dul-

idalinidodo nguno bibitetoyi, noole gulado kandege koondosina, gulado kandege biyomisina, nguno bibitewalolo. Ewoliyo.

38 Ene ngundilo sumoo etoli, Yesusndo mandeyali gumi ewolo. Yali ngu ooga ngulo nono sumoo eteliku, ngulo damoni ma ingooteli. Yali bine, nondo tobaga sono netenoku, nguno yali nguya sono newali, bine? Ngundilo nangge, yali sono (kundingiyimbo) sonowootenoku, ngu yali nguya, bine, mete ngu sonongga ngu gemuwali? Ewolo.†

39 Ngundilo etoni, sulena oni elayaga ngundo mande gumi ewoli. Noole mete, etoli, Yesus enebana ewolo. Hamoo oolengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yali nguya sono newali. Ngu sono (kundingiyingga) nondo gemutenoku, ngu yali nguya gemuwali.

40 Ene onendo kandene koondosina, kandene dedalesina bibiteweloyi ngu, nondo ma ewano. Ndatelo ngulo, Anut enengombo nangge, ene kuli oni yunowelo ngulo ene yomosiyowolo ewolo.

41 Ene sulena oni kande elayagaku mande ngu ingolo, ene Yems, Yon elayaga nguya, sanggili oolengo tewonggori.

42 Ngundilo tetoyi, Yesusndo negoyelootoni, eneno ombutoyi ewolo. Oni sowe gidalegalo tabango oni ngu, ene yanggangoyedodo telo, dobooguliye soboyeloweloyi, ngulo mamana mande enengo oni ululu ngundo etoyi, ngundilo yanggango soboyelootenggo.

---

† **10:38:** Sono toba, ko, sono (kindingiyimbo) sonowooweloyi mande elayaga ngu ogingoyingo koolowoolo kumooweloyi, ngulo ewolo.

43 Ene ngu damoningga ngu ye kewooloyemo
ma oluwa. Hamoo oolengo kini. Ene ye ke-
wooloyemo oni gulado ulungga oluwelo tewaku
ngu, asa, ene yengo kingo sulena oni tewa.
44 Oni gula ene yengo koleteyingo oluwaku
ngu, asa, ene oni ngu bidodo kingo ko oni telo
oluwanggo.
45 Ndatelo ngulo, Oni Nangoni, nguya onindo ko
teya, hoolooweyilo, ma ombuwolo. Kini, ene ngu
onilo ko telo, oni hoolooweyelolo, enengo keda
oluweloyi, ngundo simoo bale bidodo mbum-
buwanonggo, ko uliyelowelo ombuwolo ewolo.

Yesusndo Oni Doongeyi Kilingongga Yomosiyowolo
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ngu naluno, ene Yeriko endemo mayelo,
ko, Yeriko dagalo, Yesuslo sulena oni, oni simoo
bale gidalega nguya, ngundo Yesusndo sawelo
tewonggori. Nguno, Timiyaslo nangoni Ba-
timiyas, ngu doongeyi kilingo yeyingo, ngundo
oole dabemimo bibitelo oluwolo. Ene suwoo
suwoo oni simoo baleno bobeye oolo solengoyelo,
sumoo sumoo eloluwolo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yesus
Nasaret oni ngu namoko ombutoni, ingolo,
damoni yelo, ene meno yanggango ewolo.
Yesus, ge Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi
tenunolo! Ewolo.‡
48 Oni simoo bale oowooyingga oolengo sang-
gilitelo, kenolo ewonggori. Ge ali yoko! Etoyi,
ene oningga ngu ingolo, ene manggalu ulungga

‡ **10:47:** Kulimi Dewitndo Yuda onilo tabango koletelo oluwo.

telo ewolo. Dewitlo sembeni, ge nolo nowoondoyi
tenunolo! Ewolo.
49 Ariya, Yesus enengo mandeni meno ewoku,
ngu ingolo, ngulo ene ombulo, dikalo ewolo.
Oningga ngu negongootoyiga ombunilo etoni,
oni sungokundo, ngu oni doongeyi kilingong-
ggaku negongolo ewolo. Yesusndo ge negogeloote.
Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootookooya
ombulo! Ewonggori.
50 Ariya, oni doongeyi kilingonggaku meno ngu
ingolo, ngulo enengo dokikilo nenggulogaku oo-
longooni, utoni, sodedo ootookoolo, dikalo, Yesus
tanggeyimo oolouwolo.
51 Ooloutoni, Yesusndo oni doongeyi kilingong-
ggakuya sumoo ewolo. Nondo ndawuga teng-
gunowano? Etoni, ngu oni doongeyi kilin-
gongga, ngundo gumi ewolo. Oo etuyeloyingo oni
ulungga, no doongetewelo ingootenolo ewolo.
52 Ngundilo etoni, Yesusndo ngu oni doongeyi
kilingongga nguya ewolo. Ge mete oolou. Ge nolo
nowoondogemo hamoo teyingo, ngundo doon-
gengge yeni, metemi tete. Etoni, ngu naluno
nangge, oni doongeyingga, ngu metemi tewolo.
Ngundilo tetoni, ene doongetelo, mela kenolo,
ene oolekana Yesus keyolo, toongewolo.

11

*Yesus Bingamidodo Yerusalem Ende Newen-
demo Uwolo*
(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yesus ko enengo sulena oni nguya Betipas,
Betanino ngu, ende bobodi elayaga ngu, Olib

puli damonimo, ngu Yerusalem tanggeyimo oluwoliku nguno tunootewolo. Nguno Yesusndo enengo sulena oni kilalongo elaya suleyelo ewolo.

2 Yali andu endega namoko kenooteliku, anduno sodedo oolouya, Hos gula oowooyi Donki. Ngu nangoni duliyoga gosiyootoyi oolooteku, ngu wesiyoya, yoya ombuli. Oni gulado kuli nguno ma bibitewolo.

3 Ene oni gulado yalino sumoo yunolo ewa. Yali ndawuga tewelo, etoningga ngu, asa, yali ngandiya eli. Oo Bidodo Sembuli, ngundo Donki nga ko inolo, ko sodedo suleyootoni ombuwa, eya elilo ewolo.

4 Ngundilo etoni, ariya, elayaga ngu oololo, Donki duliyoga ngu oole oolouweloyisina nguno endesina yamako dabemimo gosiyoyingo, ngu kenowolo. Ngundilo kenolo, elayaga, ngundo Donki ngu uto wesiyowoli.

5 Ngundilo tetoli, oni namoko dikayingo, ngundo elayaga nguno sumoo ewolo. Yali ndawuga tewelo Donki duliyoga ngu uto wesiyootelilo? Ewolo.

6 Ngundilo sumoo etoyi, sulena oni elayaga, ngundo ewoliyo. Yesusndo ngalo ewololo etoli, ngulo ene yokolo sawonggo.

7 Ariya, elayagaku Donki duliyogaku yolo, Yesusno ombuwoliyo. Ngundilo telo, elayagakundo enengo dokikilo nenggulo andangelo, Donki sanganimo yomitoli, Yesus ngu sanganimo bibitewolo.

8 Ngundilo bibitetoni, oni simoo bale oowooyingga oolengo enengo dokikilo nenggulo andangelo, oole sanganiwoole yomilo yomilo

oolouwonggori. Ngundilo tetoyi, gidalegado kono oololo, de duwoo toongoolo, ombulo, oole sanganiwoole yomilo oolouwonggori.

9 Ngundilo telo, simoo bale koletetoyi, gidalega kootu telo oololo, ene meno mogulu telo ewonggori. Sugi sugi oluwa! Hosana! Anutndo ene mete kumana nga oningga, nga inootoni, ngu Oo Bidodo Sembuliga, ngu oowooyimo ombuteku nga!

10 Noole Yesus bingamilo okoowato! Ene osinayi, Dewitlo naluni ngundilo noole soboyelowelo ombuteku nga! Hosana, awuno oolengo! Elo ewonggori.

11 Asa, Yesus Yerusalem endemo ulo, Yudalo goobooyingo ya oowooyi Tempel ngu newendemo uwolo. Yesus oo bidodo kenondadangelo yokolo, suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga nguya Betani endemo oolouwonggori.

Yesusndo De Gula, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingombolo Ewolo
(Matiyu 21:18-19)

12 Sengetoni, Yesus enengo sulena onikudodo Betani ende yokolo, ombulo, yade ooleko Yesusndo oodoolo kumoowolo.

13 Yesusndo de gula oowooyi Pik, ngu de gudo, kukungo nenggulo ngundiloga, ngu yowoko kenowolo. Uyi oowooyingga tutu uleyingo, ene engge doongetewelo namoko de damonimo oololo doongetelo, engge gula ma kenowolo. Kini, uyi nangge oluwolo. Ndatelo ngulo, de Pik enggeweloyi naluni kini.

14 Yesusndo ngu degakuya ewolo. Kootusina,
onindo gengo tanggoolige ko ma yolo newanggo.
Ngundilo etoni, enengo sulena onindo ngu man-
dega ngu ingowonggori.

Yesusndo Oni Goobooyingo Yano Oo Uliyootoyi Oweyelowolo
(Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

15 Yesus enengo sulena oni nguya Yerusalem
endemo oolouwonggori. Nguno Yesus oololo,
Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel
newendemo ulo, yeyootoni, oni Tempel yano
bobeye yowoolengoweloyi koyi tetoyi, ngulo
ene damoni yelo oweyelowolo. Ngundilo telo,
Yesusndo yeyootoni, oni bobeye oowooyingga
yowoolalingolo, bayetetoyi, ngu yeyolo, yabaku-
dodo wenggelemootoni, ukelo uwolo. Ngundilo
nangge, oni nu kundilimanggowo ngu uliyow-
elo koyi nguya teyingo ngulo yabaye nguya
wenggelemootoni, ukelo, utoni oweyelowolo.*

16 Yesusndo loogu telo mamanayelo ewolo. Ye
oo oowooyingga yolo, Tempel ngalo pawa newen-
dekuli ngando ma oololo, ombulo tewelo ewolo.

17 Ariya, Yesusndo oni ngu mamanayelolo
mande gula ewolo. Anutlo mande nakangoyingo,
ngundo ngandilo ete.
Nolo ya ngu oni simoo bale sowe mela
bidodomo oolootenggoku, ngundo

---

* **11:15:** Ndatelo ngulo, oni ende gidalegalo digi beye yolo, mayelo, Yerusalem ende ulungga, ngulo bobeye ngu yowoolengolo yowolo. Ngu yolo, ngundo nu ko nusago gidalega uliyolo, yolo, Anutno woolo yelo yemboongewelo ngu uliyowolo. Ngu kongga ngu goobooyingo yano tetoyi, ngulo Yesusndo sanggili teyingo.

oowooyi yemboongeweloyi ya, elo ewanggo. *Ayisaya 56:7*

Ene yendo ngu yeyi, yakaka onilo kombiteyingo musiyo tetenggolo ewolo. *Yeremayiya 7:11*

18 Yudalo goobooyingo yano Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni, ko, Anutlo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ngundo Yesuslo mandeni ingolo ngu, ariya, ene damoni yelo, Yesus uleyi kumoowelo ngulo ene oole erewewolo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale oowooyingga Yesuslo mandeni ingowelo gome ingootenggo. Ngundilo ngulo, Parisi onindo Yesuslo koni ngu kenomayingolo, ngulo ene Yesus dowoolo uleyi kumoowelo, ngulo hahangewonggori. Ndatelo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo mandeni nangge ingowelo ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni, ngudodo Yerusalem ende yokolo sawonggori.

Oni Ene Newendemo Hamoo Telo, Nguno Yemboongewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa (Matiyu 21:20-22)

20 Suwoononggo oolengo, Yesus, enengo sulena onidodo, ko oololo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuli kumooni yewolo. Yo, hamoo, uyi uli oo ngu bidodo kuli ariyelo, kumooni yewolo.
21 Pitando ngundilo kenolo, Yesusndo Pik dega nguya kuyowo mande ewoku ngu ingolo, Yesusno ewolo. Oo Bidodo Sembuli, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuli eneno yewoku, ngulo kuli kumoowoku nga! Elo ewolo.

22 Ngundilo etoni, Yesusndo mande gumi
ewolo. Ye komo Anutlo nowoondoyemo hamoo
teyi.
23 No hamoo oolengo yeno eteno. Ye ngandiya
ingoyi! Oni gula ene newende elaya kini
ngunonggo mela pulingga ngaya ewa. Ge
ootookooya, ukeya, wendeyino u, elo ewaku ngu,
asa, hamoo oolengo, enendo ewoku, ngundilo
tunootewa.
24 Ariya, no hamoo oolengo yeya eteno. Ye
nowoondoyemo hamoo telo, nguno ingoyingo
elaya kini, ngunonggo ye oo gulalo yemboonge-
wanggoku ngu, asa, hamoo oolengo, Anutndo
ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naluno nguno, oni
gulado yeno damoni biyomi gula telo, kowuli
yunoyingo tetoni ngu, asa, ye Anutno sodedo
yemboongeya, ingondudu biyomingga ngu Anut
kandeyimo yetoyi, ngundo hoolooweyelolo, ngu
kowulingga ngu andangelo kapengoyeyunowa.
Ye ngundilo tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye
Sambo endemo oolooteku, ngundo yengo mbum-
buwaye nguya andangeyunolo kapengoyewa.
26 Ene ye oni gulado kowuli ye yunowoku, ngu
ma andangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye
Sambo endemo oolooteku, ngundo nguya yengo
mbumbuwa ma andangeyunowalo ewolo.

Onindo Yesusno Sumoo Ewonggori. Onendo Ge Yanggango Gunowo?

(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yesus ko enengo sulena oniya Yerusalem ko
oolouwolo. Ngu naluno, Yesus ene Yuda onilo
Tempel ya ngu newendewoole endeyootoni ngu,

asa, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo oni ululu, Moseslo mamana mandelo etuyeloyingo oni, ko, endemo tabango oni ngudodo Yesusno mayewonggori.

28 Ngundilo mayelo, Yesus sumoo inolo ewonggori. Onendo ngu sunggiga ngu ge gunolo, ngunonggo nga kongga nga telo logogelowo? Sumoo ewonggori.

29 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande gumi ewolo. No nguya yeno oo gulalo sumoo yunowelo. Ye nondo sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo sumoongga ngu gumi ewano.

30 Ariya, onendo Sonoyeloyingo Oni Yon oningga ngu suleyootoni ombuyingo? Anutndo sono kundingiyimbo oni sonoyeloni, elo, Yon suleyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo baledo suleyootoyi, sonoyelowo, bine? Ye nolo mandenengga nga gumi eyi.

31 Ngundilo sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge mande elo, ingolo ewonggori. Noole ngandilo ewato. Anutndo Yon suleyootoni, oni simoo bale sono kundingimbo sonoyelowelo ombuyingo, ewatoku ngu, ariya, enebana ewa. Ye ndawugalo, ngu nowoondoyemo hamoo ma ingowonggo?

32 Ngundilo nangge, noolendo ngandilo ewato. Onindo Yon suleyootoyi, ngu kongga ngu teyingo ewatoku ngu, asa, oni simoo baledo nooledodo sanggili ulungga tewanggo. Ndatelo ngulo, oni simoo bale ene kuli ingootenggo. Yon ngu Anutlo ingondudu eyingo oni oolengo.

33 Ngundilo ngulo, ene Yesuslo mande
gumi ngandilo ewonggo. Noole watayi kini,
etoyi, Yesus enebana ewolo. No nguya yengo
sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu
oninggado nga sunggiga nga nunootoni,
ngunonggo no ko nga tetenoku, ngu ma ewanolo
ewolo.

12

Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Ngulo Mande Yamonggawo
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Ngu naluno nguno, Yesusndo mande yamong-
gawo gidalega nguya simoo baleno ngandilo
ewolo. Oni gula Wayin kongga telo, oonggoo
pawangolo, Wayin nguno imiwolo. Ene Wayin
engge yolo, wongoolo, winggooweloyi musiyo
nguya telo, ene kongga ngu sobowooweloyi ngulo
ya pelungga awuno yewolo. Ngundilo yetoni, oni
nguno bibitelo, Wayin kono oo ngu bidodo gome
kenolo, sobowoolo oluwolo. Oni ko sembuliga,
ngundo oni gidalegado ngu kongga nguno digi
beye koyi teyi, elo, ene yoyelo, ene mela gula
yowoko, nguno toongewolo.
2 Wayin enggeweloyi nalunimo, ko sembuli,
ngundo enengo sulena oni gula suleyootoni,
Wayin koyi tetenggoku onikuno oolouwolo. Ko
oni ngundo kono oo engge gula yenunoyi, elo, ko
oni gula ngu suleyootoni oolouwolo.
3 Ngundilo ko oningga ngu suleyootoni, oolou-
toni, Wayinlo kono oni, ngundo oni ko sembu-
ligakulo sulena oninggaku dowoolo, gome gome

ulewolo. Ngundilo telo, oo gula ma inowolo. Kini,
ene kingo oolengo suleyootoyi oolouwolo.
4 Ngundilo tetoyi, ko sembulibo sulena oni
gula ko suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni, ngu
sulena oninggaku nguya utolo, tabangomo dongo
sosowoolo, uleyi biyomi yetoni, mandeni biyomi
elo yumooyinowolo.
5 Ko sembulibo sulena oni gula nguya
suleyootoni oolouwolo. Ooloutoni, kono
onikundo ngu ko oninggaku nguya, uleyi
kumoowonggori. Ngundilo tetoyi, ko sembulibo,
sulena oni oowooyingga suleyelootoni
oolouwolo. Ooloutoyi, gidalega yutolo,
oweyelootoyi, satoyi, gidalega yuleyi kumoowolo.
6 Ngundilo tetoyi, ko sembuli ngulo oni gula
nguya moole. Ngu enengo nangoni gulanangge
oolengo. Ngulo gome ingolo, newende nango-
nimo ooloote. Kootu oolengo ngu, enengo nan-
goni suleyootoni oolouwelo tetoni ewolo. Nga
ngu nenengo nangone, ngulo ene manggowo
ingolo, keyowanggolo suleyootoni oolouwolo.
7 Ngundilo ooloutoni, ene kono oni ko teteng-
goku, ngundo nangoni kenolo, enengo nangge
kewooloyemo mandelo, ingolo ewonggo. Nga
oningga ngando ngu eweyimbolo oo bidodo
yomukolo, enendo sembuli tewa. Ariya, noole
ene nguya utooye kumoowa. Ngundilo telo ngu,
asa, nga kongga nga ngu noolengo sobowoolo,
koyi tewatolo ewonggori.
8 Ngundilo elo, kono oni, ngundo ene nguya
dowoolo, uleyi kumoowolo. Kumootoni, bingo
okoolo, kanggaloko oolongooyi uwolo.
9 Ariya, oni ko sembuligaku, ndandilo tewa?

Ene ombulo ngu, oni kono ko tetenggoku ngu yutolo, yuleni kumoomukowanggo. Ngundilo telo, ene kongga ngu ko oni gidalega yunowa.

10 Anutlo mandeno nakangoyingo, ngu ye kuli kandangelo ingowonggo. Yesusndo ngandilo ewolo.

Nga ya ungoombolo osiyi yanggango ngu ya yeweloyi onindo andangelo yokowonggo. Ene ataga, ngu ya osiyingga, ngundo ya yanggango dowoolo dikate.

11 Oo Bidodo Sembuli, enengombo ngu ooga ngu yeni tunootewolo. Noole ngu kenootooye ngu, gome oolengolo ewolo. *Sam 118:22-23*

12 Yerusalem goobooyingo yano oni tabango ngu bidodo ngu mandega ngu ingootoyi, Yesusndo ngu mande yamonggawongga eteku, ngu enengombolo tewolo. Ngundilo ngulo, ene Yesus dowoolo, ya biyomimo yewelo tewonggo. Ene oni simoo balelo sosolelo, ngulo ene yokolo, ootookoolo sawonggori.

Mela Ngalo Sobosobo Oni Koleteyingo Ngu, Bobeye Inoweloyi, Oni Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori

(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Ene Parisi oni Herodlo oni gidalega, ngudodo Yesusno suleyelootoyi, tewoongowelo oolouwonggori. Ndatelo ngulo, ene mande nenengo gula ma etoni ngunonggo yolo, wilikoyingo onino yeweloyi ngulo sumoo inowelo tewonggori.

14 Ariya, ngu oni ngu ombulo, Yesusno ewonggori. Oo etuyeloyingo oni, noole ingooteto.

Ge mande hamoo nangge ete. Gedo ngu oni oowooyedodo, ko, oni oowooye kini nguya mande damoni gulanangge eneno yunoote. Yo, ge oni simoo bale bidodo goobooyelolo Anutlo mande damoni metemi nanggelo etuyeloote. Ariya, ge ngu ndatelo ingoote? Noole Yuda oni nga bobeye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi, Anut nangge inowato, bine? Anutlo mamana mande nguno ooloote, binelo? Ewonggori.*

15 Ngundilo sumoo etoyi, ene Yesus ingoyingo, ene ebe ganagana etenggo. Ngulo Yesus enebana enedodo gumi ewolo. Ndatelo ngulo, ye no tewoonelootenggo? Ye bobeye gula yoya, ombutoyiga, nondo kenoowelo ewolo.

16 Ngundilo etoni, ene bobeye gula yolo, ombutoyi, Yesusndo sumoo yunolo ewolo. Nga oo gaboyiga nga oonelomu? Elo etoni, enebana gumi ewonggo. Ngu Sisa gaboyi.

17 Ngundilo etoyi, ariya, Yesus enebana gumi ewolo. Sisalo oo ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutlo oo ngu, ye komo Anut inoyi. Yesusndo ngundilo etoni, oniku ngu mandega, ngulo ingondudu ulungga tewonggo.

Oni Kumoolo Ootookooweloyi, Ngulo Yesus Sumoo Inowonggori
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

---

* **12:14:** Rom onilo sobosobo koleteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yesus tewoongolo mande kowuli nguno sumoo inowonggori. Ndatelo ngulo, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wilikoyingo onino yeweloyi, ngulo ngundilo sumoo ewonggori.

18 Ariya, ngu naluno nguno, Yuda oni gi-
dalega oowooyi Sadusi, Yesusno mayewonggori.
Sadusi oni, ngundo ene ngandilo etenggo. Oni
kumootenggoku ko ma ootookoowanggolo in-
gootenggo. Ene Yesus sumoo inolo ewonggo.
19 Oo etuyeloyingo oni, Mosesndo mande
gula ngandilo nakangolo yunowolo. Oni gula
simoongo kini kumootoni ngu, ngulo konebeyi
gula ootoolo ngu, asa, ngundo ngu bale nggam-
ingga ngu mete yowa. Nguno nangoningga
tewaku ngu, beyi musiyomo oluwalo ewolo.
20 Ariya, oni simoongolo gula simoo nangge
kandegula gidembolo elaya oluwonggo. Koletel-
oga, ngundo balega yowolo. Asa, ngu simoongo
kini oode kootusina kumoowa.
21 Ngundilo kumootoni, enengo koneyo
enebana ngu balegaku yolo, ene nguya simoongo
kini oode kumoowa. Ngulo koneyo kabusayigaku
enebana ngu balegaku nangge yolo oode, ene
nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundilo nangge, ngu simoongolo kandegula
gidembolo elayagaku bale gulanangge yolo, ku-
mooloodoyi kinitewa. Ngulo simooye nguya kini.
Kootusina, balegaku nguya kumoowa.
23 Ariya, kootusina, oni kumooyingoku, ko
ootookooweloyi naluno nguno, ngu balegaku,
ngu oone baleyi nenengo? Ge ingoote, ngu kan-
degula gidembolo elayagaku ngu bidodo baleye
gulananggelo ewonggori.
24 Ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo gumi ewolo.
Ye Anutlo mandeno ma ingootenggo. Ye Anutlo
yanggangoni nguya ma ingootenggo. Ngulo ngu,
ye mande bulibali etenggo.

25 Oni kumooyingoku ko ootookooyingo naluno, nguno simoo bale kameyi baleyi kini. Kini, ene Anutlo Sambono Engel oni oolootenggoku, ngundilo oluwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko ootookooweloyi, ngu ye bine Moseslo Buk, ngu ye ma kandangelo ingowonggo. Ngu Anutlo mandega ngu de bodagano solu tunootewolo. Ye ngu kuli kandangelo ingootenggo. Ngu mandegano nguno Anutndo Mosesno ewolo.

No Ebarahamlo Anut, Ayisaklo Anut, Yekoblo Anutlo ewolo. *Eksodas 3:6*

27 Moseslo mande ngundo etuyelooteku ngu, ngandilo oni kumootoyi, ngulo gaboyi keda oolootenggoku, ngulo Anut. Yengo mande ngu hamoo oolengo yombuliyolo etenggolo ewolo.

Anutlo Mamana Mande Koleteyingo Oolengo (Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Anutlo mande etuyeloyingo oni gula ombuwolo. Ombulo, ingootoni, Sadusi onindo Yesusya mande gumgum elo longgeyootoyi, ene ingootoni, Yesusndo Sadusi onilo mande gumi gome oolengo ewolo. Ngundilo tetoni, enebana Yesus sumoo inolo ewolo. Ndatelo mamana mandega, ngundo mamana mande gidalega dagayelolo koleteyingolo? Ewolo.
29 Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo ngu oningga ngulo mande gumi ewolo. Mamana mande gulanangge koleteyingo ngu ngandilo. Ngulo ye Iserel, gome ingoyi! Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, ngundo nangge, noolengo Anut gulanangge.

30 Ye komo Oo Bidodo Sembuli ngulo nangge
gome ingoyi! Yengo Anut nguno ye komo
nowoondoye bidodo, gaboye bidodo, yengo in-
gonduduye bidodo, yengo yanggangoye bidodo,
ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi.
31 Mamana mande elaya kootu, ngu ngandilo.
Gengombolo gome ingooteku, ngundilo ge
tanggegemo oni gula nguya, nowoondoyi teyino.
Mamana mande gulado nga mamana mande
elayaga, nga ma dagayelootelo ewolo.
32 Ngundilo etoni, mamana mande
etuyeloyingo oningga, ngundo Yesusno ewolo.
Oo etuyeloyingo oni, gedo hamoo ete. Yo, hamoo,
Anut gulanangge oolengo. Anut gula nguya kini.
33 Yo, noole komo ngulo gome ingooteto. Noole
komo nowoondonayi bidodo, ingondudunayi
bidodo, yanggangonayi nguya bidodo Anut Oo
Bidodo Sembuliga inowato. Ngundilo telo, noole
komo doboogulinayimbolo nowoondoyi yunow-
eloyi, ngu noolengo ingootetoku, ngundilo in-
gowato. Noole nga mamana mande elayaga, nga
gome keyowatoku damoningga, ngundo nusago
utolo, deko kagisokolo, woolo yeweloyi damon-
ingga, ngu dagate.
34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni,
Yesusndo ingootoni ngu, ene oni ingonduduni
metemi. Ngulo ngu, Yesusndo oningga nguya
ewolo. Ge Anutno nowoondogemo hamoo tetoni,
ngunonggo ge oni gidalega nguya nowoondoyi
teyunolo, ngunonggo ge Anutlo mande damoni,
ngundo simoo bale soboyelooteku, ngu tanggey-
imo ombulo ooloote. Yesusndo ngundilo etoni,
ngulo oni gidalegado ingolo, sosolelo, ngulo ene

oo gulalo Yesusno ko ma sumoo ewonggori.

Kristus Ngu Oone Nangoni?
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Yesus Yuda onilo goobooyingo yano ootoolo, ngunonggo oni simoo baleno mande wesiyolo elo etuyelolo, sumoo yunolo ewolo. Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo ndatelo ngulo, ene Kristus ngu Dewitlo sembenilo etenggo?†
36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni, ngulo Dewit enengombo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo nolo oni ulungga Oo Bidodo Sembuli Sembune nguno ngandilo ewolo. Ge kandene koondosina bibite. Kootusina ngu, gengo me oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoyewanolo ewolo.‡ *Sam 110:1*
37 Ndatelo ngulo, Dewit enengo sembeni tunooteweloyi ngu nolo Sembunelo etelo? Ewolo.

Mamana Mande Etuyeloyingo Oni, Ngulo Damoniye
(Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:45-47)

38 Yesusndo ngundilo etoni, simoo ulunggaku, Yesuslo mandeni ingowelo oni oni tewolo. Ngu naluno nguno, Yesusndo oni simoo bale mande yunolo ewolo. Ye Anutlo mamana mande etuyeloyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundilo ma tewelo. Ndatelo ngulo, ene towikumba pelu

† **12:35:** Kristus ngulo damoni ngandilo. Anutndo oni sunggi yetoni, simoo bale ko yoyoweloyi oni. ‡ **12:36:** Oo Bidodo Sembuli Sembune, nga mandega nga, ngu Yesuslo ewolo.

pelungga oni bingamiyedodobo yemutenggoku,
ngundilo yemutenggo. Ngundilo yemutoyiga,
simoo baledo yeyoya, oni ululu, eya, ingoyilo,
ngundilo tetenggo.
39 Ene ngundilo telo, Yuda onilo goobooyingo
yano oni simoo bale doongeyemo tunoo bib-
itewelo gome oolengo ingootenggo. Ene oo simbo
kayingo naluno, yaba koleteyingo nguno bib-
itewelo nguya, gome ingootenggo.
40 Ene bale nggami kamesumooye kumooyingo
ngu ganaganayelolo, bale nggaminonggo ya oo
sitowi kingo woosoolo yootenggo. Ngundilo
yomukolo yokolo ngu, asa, enengo bingamiye
elo okoolo, ngunonggo ene Anutno kingo yem-
boongeyingo pelu pelungga tetenggo. Nguno ngu,
Anutndo nggami bale ngu hoolooweyeloni, elo
ngundilo yemboongetenggo. Ene kootusina, oni
ngundilo tetenggoku, ngu Anutndo ngulo gumi
kowuli ulungga oolengo yunowalo ewolo.

Bale Nggami Sumbuyinggado Bobeye Anutno Yewolo

(Luk 21:1-4)

41 Yesusndo Yuda onilo goobooyingo yano ulo,
bobeye yoweloyi musiyomo oololo, namokoyi
bibitewolo. Bibitelo, ene ngunonggo simoo bale
yeyootoni, bobeye musiyomo yetoyi yeyowolo.
Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo ngu bobeye
oowooyingga biyomi yetoyi yeyowolo.
42 Ngu naluno nguno, bale nggami gulado om-
bulo, enengo bobeye bobodi elaya nangge ngu
kondibo yewolo, siko gula kini. Ngu bobeye
bobodi elayaga, ngu Toya gulanangge ngundilo.

43 Ngundilo tetoni ngu, asa, Yesusndo enengo
sulena onikuno negoyelootoni, tanggeyimo omb-
utoyi ewolo. No hamoo oolengo yeno eteno. Nga
bale nggami howoolongonggangga, ngando ene
bobeye ulungga oolengo yete. Yo, hamoo, oni
simoo bale goobooyingo yalo bobeye musiyomo
yetenggoku, ngu bidodo dagayeloote.
44 Ndatelo ngulo, nga oni nga bidodo bobeye
oowooyingga yano ooloote. Ene gidalega nangge
yolo, mayelo yetenggo. Ene nga bale nggamingga
nga, ngu enengo yano gula kini, siko nguya gula
kini. Ene oowali uliyoweloyi nguya gula kini.
Enengo bobeye bidodo yeteku ngalo! Ewolo.

13

Yesusndo Yuda Onilo Goobooyingo Ya Tempel Yombuliyowanolo Ewolo
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yesus Yuda onilo Tempel ya yokolo ooloutoni,
enengo sulena oni gulado eneno ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, digi yanggango ululu oolengo
ngu digi goobe oo yowali gome gome, ngundo
yeyingo, nga kenolo! Ewolo.
2 Yesusndo sulena oningga ngulo mande eteku
gumi ngandilo ewolo. Ge keno nga ya ululu nga,
kootusina, digi gula yokootoyi, gula sanganimo
ma oluwa. Kini, onindo nga digi nga usososwoolo,
oolongooyi, melako umukowalo ewolo.

Yesusndo Kowuli Oowooyingga Biyomi Koo-tusina Ombuweloyi, Ngulo Ewolo
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Yesus mela puli oowooyi Olib nguno bibitelo,
ngunonggo Yuda onilo Tempel, ngu andusina
oodoni kenowolo. Ngu naluno nguno, Pita,
Yems, Yon, Enduru, ngu oni namolayaga, ngundo
nangge Yesus tanggeyimo ombulo, Yesus sumoo
inolo ngandilo ewonggori.
4 Ge nooleno e. Ndawu nalunggano oo
ngu tunootewa? Nalu sosowoomo oo bidodo
tunooteweloyi, ngu namokono tetoni, nguno
noole ndawu sunggiga ngu koletelo tunootetoni,
nguno noole kenowato? Ewonggori.
5 Ene ngundilo sumoo etoyi, Yesusndo mande
yunolo, gumi ewolo. Oni gulado ganayeloweloyi
ngulo ye ingondale teyi!
6 Oni oowooyingga oolengo no
oowoonemonggo tunootelo, ngu ngandilo
ewanggo. No nangge Yesus Kristus. Anutndo
oni simoo bale yoyoweloyi, elo, no sulenelootelo
ewanggo. Ngu oni ngundo ngundilo elo,
ene oni simoo bale oowooyingga oolengo
ganayelowanggo.
7 Kootusina, ye me ebe ulungga ngguyi
ingolo, ko, me ebe ulungga mela sungomo
tunooteweloyi, ngulo mande binga nguya
ingowanggo. Ngundilo ingolo, ye ngulo ma
sosolewelo, ngundilo damoni ngu hamoo koletelo
tunootewa. Ene nalu wenga, nguno kini.
8 Yo, hamoo, oni sowe gulado ootookoolo, oni
sowe gulaya ebe ulewali. Ngundilo nangge,
mela gulalo oo bidodo sobosobo oni, ngundo
ootookoolo, mela gulalo oo bidodo sobosobo
oniya ebe ulewanggo. Mela guminggano ngu
imimi ulungga yootoni, oni simoo bale oodoolo

kumooyingo ulungga tunootewa. Ngu oo ngulo
ogingoyingoyi ulungga oolengo, ngu baledo
simoo yomoowelo ogingoyingo ingootenggoku,
ngundilo tunootewa.
9 Ngundilo oo ngulo, ye ingondale teyi! Nalu
wenga ma tunooteyingomo, kowuli ngundilo
tunootewa. Ye nolo nowoondoyemo hamoo
ingolo oodoyi ngu, ariya, mundi onindo, ye
nguya, enengo tabango oni goobooyingomo
yoyeyi dikawanggo. Goobooyingo yano nguya
ene ye gisaluyelowanggo. Ndatelo ngulo, ene
no oowoone, ko, nolo mandene nguya wongooyi
uwelo tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mela ngalo
oo sobosobo ululu ngu doongeyemo yoyeyi
dikawanggo. Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye
nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngu
wesiyoya eneno eyi.
10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koletelo Mande
Keda Mesalango ngu simoo bale mela bidodomo
oolootenggoku, nguno onindo wesiyolo eneno
etoyi ingowanggo.
11 Ene ye yodowoolo, wilikoyingo oni goo-
booyingomo yoyetenggoku naluno nguno, ye
koletelo ma sosoleyingo, elo ingowelo. Noole
ndawu mandega ewatolo, ma ingowelo. Kini, ngu
naluno nguno, Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo
mande yendo eweloyi ngu yetoni, ngu nangge ye
yootunoya eyi.
12 Ene bebeyibo, koneyo, ngu wilikoyingo oni,
goobooyingomo windoga yunootoni, yuleyi ku-
moowelo tewanggo. Ngundilo nangge, ewey-
imbo enengo nangoni windoga teyinootoni, nan-
gosumooye ngundo awanamoyemboya nguya

sanggili telo, windoga yunootoyi, yuleyi kumoowanggo.
13 Ngundilo telo, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi oolengo yewanggo. Ndatelo ngulo, no oowoone ngu yeno ooloote. Ngulo ngu, ene yeno ngu damoningga ngu yunowanggo. Ene oni nolo mande yanggango dowoolo oodoni, oololo nalu wenga tunootewaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga ngu ko yowalo ewolo.

Oo Biyomi Oolengo Ngu Tunootewa (Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Yesusndo ngundilo ewolo. Ngu oo biyomi, ngundo Anutlo kundingiyi oolengo musiyomo dikatoningga, ngu ingoyi. Ngu nalunggano nguno, oni simoo bale Yudiya melako ooloottenggoku ngu, ene komo sodedo salo, pulimo oolewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome ingondudu teni!)
15 Oni endeloko oolooteku ngu, ene ya newendesina ulo, enengo oo sitowi nguya yowelo ma ingowa.
16 Ngundilo nangge, oni kono oolooteku ngu, ene ko yowoolengolo, enengo towikumba yowelo, yano ma oolouwa.
17 Ngu naluno, bale useyedodo; ngundi, bale simoonamboye nono yunootenggoku, ngu oni oniyooge.
18 Ngulo ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dokiki sono medugu naluno ma tunootewelo.
19 Ngu nalungga nguno, kowuli ulungga oolengo tunootewa. Koletelo oolengo, Anutndo oo bidodo yemukoyingo nalu ngu bidodomo,

ombulo, nga naluno ngano nguya kowuli
ngundilo ngu kuli ma tunootewolo. Kootusina
nguya, kowuli ngundilo ngu ko ma tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Sembuli, ngundo kowuli
nalungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu,
asa, oni simoo bale bidodo oonatewanggo. Ene
Anutndo oni simoo balelo ingolo, enengo kuli
logo yewolo. Ngulo ngu, ene nga nalungga nga
woosootoni ootutewa.
21 Ngu nalungga nguno, oni gulado yeya ewa.
Kenoyi! Kristus nga oolooteku nga; ngundi,
kenoyi, ene andusina oolooteku andu, etoni ngu,
asa, ye ngulo nowoondoyemo hamoolo ma in-
gowelo.
22 Oni gidalegado ombulo, ganayelolo ewanggo.
No Kristus, Anutndo simoo bale yoyowelo lo-
goneloyingo etoni; ebe ganagana eyingo oni
gidalega, ngundolo ewanggo. No Anutlo in-
gondudu eyingo onilo ewanggo. Ene damoni
sungo gula onindo ma teweloyi ngu telo, nguno
ene Anutlo simoo bale ngu tewooyelolo gana-
ganayelowanggo.
23 Ngulo ngu, ye ingondale teyi! No oo bidodo
kuli yeno etoowe, ingootenggoku ngu! Ewolo.

Kootusina, Oni Nangoni Ko Ombuwa (Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Yesusndo ewolo. Ngu kowuli ulungga ngu
kinitetoni ngu, ariya, sa kombo doobeyelootoni,
himi ma yewali.
25 Dootu soletoyi, oo yanggango Sambono
oolootenggoku, ngu bidodo Anutndo
yokutuyelowa.

26 Ngu nalunggano nguno, Oni Nangoni gob-
ooleno dulidalini yanggangonidodo oolengo om-
butoni kenowanggo.
27 Ngu nalungga nguno, enengo Anutlo Sam-
bono Engel oni ngu suleyelootoni, Anutlo simoo
bale Sambo mela bidodomo oolootenggoku, ngu
yoyolo, mayelo goobooyelowanggolo ewolo.

Pik Dega, Ngundo Wilikoweloyi Nalu, Ngulo Damoni Tete
(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Yesusndo ewolo. Ye Pik dega nguno ingoyi!
Kambini sonoyidodo teteku naluno, ngu nun-
goyelo, tanggooli keda ngu yeteku, ngu kenolo
ingootenggo. Sa naluwo gome ataga tunootetelo
ingootenggo.*
29 Ye de ngundilo tetoni, kenolo, ye
ingootenggo. Enggeweloyi nalu namoko
tunootetelo ingootenggo. Ngundilo nangge,
kootusina, ye ngundilo oo ngu kenootoyi,
tunootetoni ngu, ariya, ye nguno ingowanggo.
Yesus ko ombuweloyi naluni namoko tetoni,
ngulo sunggi ngundilo tunootetelo ingowanggo.
30 No hamoo oolengo yeno eteno. Nga
naluno ngano oni simoo bale oolootenggoku, ngu
ma kumoomukoyingomo, ngu oo ngu bidodo
tunootewa.
31 Yo, hamoo, Sambo mela ngu oololo kinite-
wali. Ene nolo mandene ngu ma kinitewalo
ewolo.

---

* **13:28:** Pik dega ngu gudo nenggulo ngundilo.

Oni Gulado Nga Mandega Ngalo Naluwo Ma Ingoote
(Matiyu 24:36-44)

32 Yesusndo ewolo. Ene oni gulado ngu nalungga ngu, ko sangga ngu ma ingoote. Anutlo Engel oni Sambono oolootenggoku, ngu nguya ma ingootenggo. Enengo nangoni nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutndo nangge ngu ingoote.
33 Ye ingondale teya, gome sobowooya oliyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggo. Nalu ndatelo tunootewa.
34 Ngu ngandilo: oni gula enengo ya yokolo, mela sungosina endeyowelo. Ngulo enengo ko onindo oo sobowooyi, elo, ene ko bayetelo, sungo sungo yunowa. Ene yamako sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oolengo soboneloya ootoo.
35 Ngulo ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndatelo ngulo, ye ma ingootenggokulo ngulo, ndawu nalunggano ya sembuli ko ombuwa. Ene suwootetoni ombuwa; ngundi, suwoo kewooloko, bine; ngundi, sengewelo kootoori etoni, bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma ingootenggo.†
36 Kinitetoni, ene sodedo ombulo, ye yeyootoni wetololuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bale bidodo nguya elo yunooteno. Ngulo ye komo gome sobowooya oliyi! Ewolo.

14

† **13:35:** Ya sembuli ngu Yesus kootusina ko ombuweloyi, ngulo ewolo.

Yesus Uleyi Kumooweloyi Ngulo Mande
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Nalu elaya nguya yokolo, Anutndo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo (oowooyi Pasowa) ngulo nalu kundingi, Oomanangoyingo Yis Kini, ngulo nalu kundingiyi oo simbo ulungga neweloyi nguya tunootewa. Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu, mamana mandelo etuyeloyingo oni ululu, ngundo tolige Yesus dowoolo ulewelo oole erewewonggori.
2 Ene ewolo. Noole nalu kundingiyimo ngu ooga ngu ma tewato. Ndatelo ngulo, oni simoo baledo me ebe yeyi tunootewalo ewonggori.

Balegado Yesus Tabangomo Kumu Bo Ulumi Gula Wendowolo
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

3 Yesus Betani ende oololo, golimambudodo oni oowooyi Sayimon ngulo yano ulo, nguno oo neweloyi yabano bibitewolo. Ngu naluno, bale gula ombuwolo. Ngu balega ngu bo ulumi nggusi gome oolengongga, ngu kumu bo ulumi gula ndindingo gome ngu newendemo nggusingowolo. Ulini ulunggado uliyingo oowooyi Nard. Ene ngu nggusiga ngu udookelo, Yesus tabangomo wendowolo.
4 Ene ngundilo wendootoni ngu, asa, oni gidalega nguno oluwonggoku, ngundo nowoondoye biyomi yelo, enengo nanggelo ingolo ewonggori. Ndatelo ngulo, bo ulumi gomengga nga kingo yombuliyoote?
5 Nga oni yunootoni, uliyootoyi, ngulo uliyi ulungga (300.00 Kina) yolo, ngundo owoolongo

oni yunoweloyi. Elo balegakuya boguwoolo kenolo ewonggori.

6 Ngundilo etoyi, ene Yesusndo ewolo. Nguno yokoyi! Ye balega nga ndatelo kenolo elo kowuli ene inootenggo? Ene nolo damoni gome ngu tete.

7 Owoolongo oni ngu yeya suwoo suwoo oodoyi, naludodomo, ye mete ene hoolooweyelowanggo. Ene no ngu yeya suwoo suwoo ma oluwato.

8 Ene balega, ngando bo ulumi gula no gowenemo wendooteku nga ngu, ene no meleno noyeweloyi ngulo yomosineloote.

9 Nondo hamoo oolengo yeno eteno. Mela mela bidodomo, Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo ewanggoku, ngu melasina nguno nga balegado teteku ngalo mandeni elo, ngulo nguya ingondudu telo ingowanggolo ewolo.

Yudasndo Yesus Tabango Oni Yunowelo Mande Gosiyowolo
(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Ngu nalunggano nguno, Yesuslo sulena oni kande elaya kegidembolo elayaga ngulomu gula Yudas Iskariyoot, ngundo ene Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu nguno oolouwolo. Ngundilo oololo, ene Yesus yootunolo, kandeyemo yewelo ewolo.

11 Yudasndo ngundilo etoni, Anutlo woolo yeyingo oni ngulo sobosobo ululu ngu ingolo, ngulo ene oni oni telo, Yudas bobeye inowelo mande gosiyowonggori. Ngundilo ngulo, Yudasndo damoni yelo, oole erewelo, ndawu

nalunggano Yesus yootunolo, kandeyemo yewanolo ingowolo.

Yesusndo Pasowa Sulena Oniya Neyingo (Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

12 Kowooyingombolo nalu koleteyingo, Oo Omanongoyingo Yis Kini oowooyi Pasowa, ngu neweloyi naluni tunootewolo. Ngu nalunggano nguno, ene Anutlo sunggi kenolo, dagayeloyingo naluwo Sipsip nangoni utolo, ngulo oowali ka-wonggori. Ngulo ngu, sulena onikundo Yesusno sumoo ewonggo. Gedo ngu noole ndano saya, oowali oo ngu yomosiyolo, neweloyi ingoote? Elo sumoo ewonggori.

13 Ngundilo sumoo etoyi, ariya, Yesusndo sulena oni elaya suleyelolo ewolo. Yali oolouya, ende uli. Nguno, oni gula sono nggusi koolowooya, oolekana ooloutoningga ngu, yali kenoya, ene keyoya, endemo oolouli.

14 Ene oolouya, ya gula newendemo utoningga ngu, asa, yali ngu ya sembuliga, nguno ngandiya eli. Oo etuyeloyingo oni, ngundo geno sumoo ewolo. Gengo ya gumi ndano, no nguno nenengo sulena onidodo Pasowa oowali ngu newato?

15 Yali ngundilo sumoo etoli, enendo ya gumi ulungga awu sanganimo ngu etuyelowa. Ngu ya gumingga ngu, oo neweloyi yaba, bibiteweloyi yaba, ngu bidodo kuli yomosiyeyingo ngu. Yali nguno noolengo oowali yomosiyolilo ewolo.

16 Yesusndo ngundilo etoni ngu, ariya, sulena oni elayaga ngu endemo oololo, Yesusndo ewoku

ngundilo kenowoliyo. Ngundilo telo, ene nguno
oowali yomosiyowoliyo.
17 Suwootetoni, Yesus enengo sulena oni kande
elaya kegidembolo elayagakudodo ombuwolo.
18 Ngundilo ombulo, ene oo neweloyi yabano
bibitelo, oo nelo, Yesusndo ewolo. Nondo hamoo
oolengo yeno eteno. Oni gula ye kewooloyemo
nganonggo, windoga no yootunonelolo, me oni
kandeyemo noyewa. Ngu oningga ngu, noya oo
netelo ewolo.
19 Yesusndo ngundilo etoni ngu, asa, sulena
oni nowoondoye kowuli oolengo yewolo. Ngu
mandega ngulo, ene damoni yelo, gulanangge
nangge, Yesus sumoo inowonggori. Ge noya ete,
binelo? Ewonggori.
20 Ene ngundilo sumoo sumoo etoyi, Yesusndo
gumi ewolo. Ye kande elaya kegidembolo elaya
ngu kewooloyemo nga gulado. Nga oningga, noya
kandenali koondomo goboolo yetelokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutlo mandeno
kuli eyingo ngundilo ooloute. Ene ngu oningga
Oni Nangoni yootunolo etekungga ngu, ngu oniy-
ooge! Ngu oningga ngu oniyooge nemimbo ma
yomoowoolo ngu, kowuli eneno ma tunootewalo
ewolo.

Yesusndo Oowali Wayin Damoni Yelo, Sulena Oni Yunowolo
(Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korin 11:23-25)

22 Ene oo nelo oodoyi, Yesusndo oomanon-
goyingo gula yolo, Anutno yemboongelo,
oosososowoolo, bayetelo yunolo ewolo. Nga yoya
neyi. Nga nenengo songgiwinelo ewolo.

23 Yesusndo ngundilo elo, ene toba gula Wayin
sonoyimbo newendemo hangeyingo, ngu yolo,
Anutno yemboongelo, sulena oni yunootoni ngu,
sono toba gulananggegakuno goboolo newong-
gori.
24 Ngundilo netoyi, Yesusndo yeyolo ewolo. Nga
sono tobaga nga nenengo dalone. Nga ngu yeya,
mande kedalo gosiyooteno. Nga dalonengga nga,
ngu oni simoo bale bidodomo wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oolengo eteno. No nga
Wayinngga nga ko ma newano. Kootusina,
Anutlo Endega enengo simoo bale soboyelooteku
nguno, no Wayin sonoyi ko newanolo ewolo.

26 Ngundilo telo yokolo, Anut bingami okoolo,
ene yambo gula utolo ngu, asa, ene ootookoolo,
Olib pulimo oolewonggori.

Yesusndo Pitaya Ewolo. Ge No Noyokolo Kootu Nunowa
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

27 Ngu naluno nguno, Yesusndo sulena onikuya
ewolo. Ye bidodo noyokolo sawanggo. Anutlo
Mandeno ngu ngandilo nakangowolo.

No Sipsip sembuli utoowe, Sipsip sosolelo,
sungo sungo sawanggo. Elo nakangowolo.
Sekarayiya 13:7

28 Ene no melenonggo ko keda ootookoolo ngu,
no ye koleteyunolo, Galili melako oolouwanolo
ewolo.
29 Ngundilo etoni, Pitando Yesuslo mande gumi
ewolo. Oni gidalebo goyokolo, satoyi, ene nondo
ngu ge ma goyokolo toongewanolo ewolo.

30 Ngundilo etoni ngu, asa, Yesusndo Pitaya
ewolo. Nondo geno hamoo eteno. Ataga nga,
suwoonggano ngano, kootoori tambu elaya ma
eyingomo, ge no oowoone imangoolo ewa. No
ngu oningga ngu watayi kini, elo, tambu kabusa
ewalo ewolo.
31 Ngundilo etoni, ene Pitando yanggango yelo,
gumi ewolo. No hamoo oolengo eteno. No
mete geya kumoowaloku ngu, no ge oowoongge
ma oongoowanolo ewolo. Ngundilo etoni ngu,
asa, sulena oni bidodo mande ngundilo nangge
emukowonggori.

Yesusndo Gesemanino Yemboongewolo (Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Ariya, ene oololo, musiyo gulano salo
tunootewonggori. Ngu musiyongga ngu oowooyi
Gesemani. Nguno ngu, Yesusndo enengo sulena
onikuno ewolo. Ye ngano bibiteya oodoyiga, no
oololo, anduno Anutno yemboongewelo ewolo.
33 Yesusndo ngundilo elo, sulena oni kabusa,
ngu Pita, Yems, Yon, ngu yoyolo, oolouwolo.
Ngundilo oololo, nguno Yesus newende kowuli
ulungga oolengo ingowolo.
34 Ngundilo ingolo, sulena oni kabusagakuno
ewolo. No nowoondone kowuli ulungga oolengo
yetoni, no kumooweloyineloote. Ngulo ngu, ye
ngano ootooya, ye komo ingondale teya sobonelo
ewolo.
35-36 Yesus ngundilo elo, ngulo ene bodaga
sungo oololo, melako penggootelo welewolo.
Ngundilo telo, eweyi Anutno sumoolo yem-
boongewolo. Awa, Awane, oole moole tetoni
ngu, kowulingga ngu ombuya daganeloni. Ge

nenengo awane, ge oo bidodo teweloyi ingoote.
Ngulo no ngandilo ingooteno. Gedo mete nga
kowuli ogingoyingo ulungga nga ngu, gedo an-
dange. Ene ge nolo ingondudune ma keyowelo.
Kini, gengo ingonduduge ngu nangge, no ngu
keyowanolo yemboongewolo.
37 Yesusndo ngundilo yemboongelo yokolo ngu,
asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga nguno
oololo yeyootoni, wetolootoyi, yeyolo, ngulo ene
Pita yokutuwoolo ewolo. Sayimon, ge we-
tololoote? Ge nalu gulanangge ma doongetelo
oluweloyi kini? Sumoo ewolo.
38 Ngundilo elo, sulena oni kabusagaku
yeyolo ewolo. Ye doongeteya, yemboongeya
oliyi, Ye ngundilo telo oodoyi ngu, asa,
Setando tewooyelootoni, yanggango ma
yelo oonatewanggo. Hamoo, yengo
nowoondoyemonggo ngu tewelo ingootoni, ene
goweyebo ngu suleyeyokiniyelo yanggango ma
yetenggolo ewolo.
39 Ngundilo elo, Yesus ko oololo, Anutno yem-
boongewolo. Ngu kilangga ngu koletelo, Anutno
ewokungga, ngundilo nangge ko ewolo.
40 Ngundilo yemboongelo yokolo ngu, asa,
Yesus sulena onino ko ombulo yeyootoni, ko
wetolo oluwonggo. Ndatelo ngulo, nowoondoye
kowuli ulungga oolengo yetoyi, ngulo ene gome
gome kubooyelootoni welewonggori. Yesusndo
sumoo yunootoni, ene oyumoyelootoni, ngulo
mande gula eneno ma ewonggori.
41 Ariya, Yesus tambu kabusayi nguno oololo
Anutno ewoku ngundilo ko yemboongelo yokolo
ngu, asa, ene ootookoolo, sulena oni kabusaga

nguno oololo yeyootoni, ko wetolo oluwonggori.
Ngundilo telo oodoyi, Yesusndo yeyolo ewolo.
Ye komo wetolo kengelo oolootenggo? Ngu
mete, ariya, nalu kiniteteku nga! Ye ootookooya
kenoyi! Ataga, mbumbuwadodo onindo, no
yootunonelolo, me oni kandeyemo noyewanggo.
42 Ngulo ngu, ye ootookootoyi oolouwooto.
Kenoyi! Windoga oni no yootunonelolo, oni
sanggili kandeyemo noyeweloyi oni ombuteku
andu! Ewolo.

Yudasndo Yesus Me oni Kandeyemo Yewolo (Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

43 Yesus mande etoni, sodedonangge Yudas,
Yesuslo sulena oni ngulomu gula, ngundo ombu-
wolo. Ombutoni, me oni oowooyingga ombulo,
ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe uleweloyi,
oo bidodo yolo ombuwonggori. Anutlo woolo
yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ululu, mamana
mande etuyeloyingo oni, ko, goobooyingo yalo
tabango oni, ngundo me oni suleyelootoyi ombu-
wonggo.
44 Windoga oni, oowooyi Yudas, kuli sunggi
gula yunolo mandelo gosiyowolo. Nondo ngu oni
kandeyi dowoolo, yenggonangolo, yenggonan-
gootoowega ngu, asa, ngu oningga ngu Yesus.
Ngu dowooya, yoya oolouyilo ewolo.
45 Ariya, Yudas tanggeyemo ombulo ewolo. Oo
etuyeloyingo oni, elo, kandeyi dowoolo yengg-
onangowolo.
46 Ngundilo tetoni, ariya, me oni Yudasdodo
mayeyingo, ngundo kandeye oolongoolo, Yesus
dowoowolo.

47 Ngundilo tetoyi, Yesuslo sulena oni ke-
wooloyemo gulado sanggili telo, enengo duge
woosoolo, ngundo woolo yeyingo oni ngulo su-
lena oningga, ulewelo oolongootoni dagatoni,
sodeyi nangge takatoni solewolo.
48 Ngundilo tetoni, Yesusndo yeyolo ewolo.
Ye idi, nasa, duge, ngudodo ye yakaka oni yo-
dowoolo yoweloyi ngundilo me ombutenggo?
49 Nalu oowooyingga, no yeya Yuda onilo
goobooyingo yano ootoolo, mande yunololu-
wono. Ene ye nguno ma nodowoowonggo. Ene
Anutlo mande nakangoyingo ngu ataga engge
tunootetelo ewolo.
50 Ngu naluno nguno, enengo sulena oni bidodo
Yesus yokolo samukowonggori.

Simoo Kosiyi Gula Sosolelo Toongewolo

51 Simoo kosiyi gula kumba nomboyingga
nangge yemulo, Yesus keyolo ooloutoni, me
onikundo kenolo, ngulo ene nguya dowoowong-
gori.
52 Dowootoyi, simoo kosiyigaku, enengo kumba
nomboyinggaku kandeyemo yokolo, mbilimbili
toongewolo.

Oni Yesus Yolo, Oni Tabangokudodo Gooboon-goowonggori

(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 8:13-14,19-24)

53 Me onindo Yesus yolo, Anutlo woolo yeyingo
ngulo sobosobo oni koleteyingo ngulo yano
oolouwonggori. Nguno Anutlo woolo yeyingo oni
ngulo sobosobo ululu, goobooyingo yalo tabango

oni, mamana mande etuyeloyingo oni, bidodo
mayelo gooboongoowolo.
54 Ngundilo gooboongoolo oodoyi, Pita ngu
yowokoyi sungo Yesus keyolo oolouwolo.
Ngundilo telo, Pitando olengomonggo penggo
penggo Anutlo woolo yeyingo onilo sobosobo
koleteyingo, ngundo yasiliko uwolo. Ngu yangga
ngulo kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu
yokowelo nombono ombulo, de yokowolo.
55 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo ul-
ulu, gooboolo oni tabango bidodo, ngundo Yuda
oni negoyelootoyi, mayelo, Yesusndo mande biy-
omi gula eyingo tetoni, ngunonggo Yesus uleyi
kumoowelo ngulo sumoo elo, mande erewewolo.
Ene mande nenengo gula ma kenowonggori.
56 Oni oowooyingga mande ebe ganagana
oowooyingga Yesusno ewonggori. Ene oni ngulo
mandeye ngu gulanangge kini.
57 Ngundilo nangge, oni gidale ootookoolo,
mande ebe ganagana oowooyingga Yesus gowey-
imo yelo, Yesus ganangolo ewonggori.
58 Yesus enengombo ngandilo etoni ingowooto.
Nondo, Yuda onilo Tempel, nga toongoowano.
Kuli onindo kandeyebo nalu oowooyingga
koyi telo yewonggori. Ene nondo ngu nalu
kabusagomo ko gula yewano. Ene onindo
kandeyebo yeweloyi nguya kinilo ewonggori.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande
gulanangge kini.
60 Woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo on-
ingga, ngundo tabango oni, kewooloyemonggo
ootookoolo, dikalo, Yesus sumoo inolo ewolo. Ge
mande nga gumi gula ma ewa? Nga mandega nga

mande wilikoyingo oni doongeyemo ge bungomo etenggo. Ge mande gula moole, bine, ngundi kinilo? Ewolo.
61 Ngundilo sumoo etoni, ene Yesusndo mande gumi gula ma elo, nenetelo oluwolo. Ngundilo nenetetoni, woolo yeyingo oni, ngulo koleteyingo oningga, ngundo Yesus ko sumoo inolo ewolo. Ge Kristus, Anutndo simoo bale yoyoweloyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Sembuli, noole ngu bingami okootetoku, ngulo Nangoni, binelo? Ewolo.
62 Ngundilo sumoo etoni ngu, asa, Yesusndo gumi ewolo. Nondo nangge. Kootusina, no Oni Nangoni, no Anut yanggangonidodo ngulo kandeyi koondoyisina bingamidodo bibitelo, kootusina, Sambono gobooleno, ombutoowe, neyowanggolo ewolo.
63 Woolo yeyingo onilo koleteyingo oningga, ngundo sanggili ulungga telo, enengo nenggulo dowoolo, oomboongeweloyi telo ewolo. Noole oni gidalegano sumoo ma ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yumooyinolo mande ete. Ngundilo ngulo, ye enengo mande eteku, ngulo ye ndatelo ingootenggo? Ngundilo sumoo etoni, ene bidodo mande gulanangge ewonggori. Yesus mande biyomi eteku, ngulo ene komo kumoonilo ewonggori.

65 Ariya, oni gidalega damoni yelo, mukendolo, towimbo doongeyi doobengolo, nguno utolo ewonggori. Ge ingondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge gulete? Ngu yootunoya e! Ngundilo elo, kumba ootuwoo onindo yolo, gisalu

ulewolo.

Pitando Yesus No Watayi Kinilo Ewolo
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18,25-27)

66 Pita ngu yasiliko nguno bibitelo oodoni,
Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni ko-
leteyingo oni, ngulo sulena bale gula ombuwolo.
67 Balegakundo ombulo, Pita kenootoni, de
yokolo oodoni kenowolo. Ngu balega ngundo
Pita gome gome kenolo ewolo. Ge nguya Yesus
Nasaret endemo oningga nguya oluwolilo ewolo.
68 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Kini,
no ngu oningga ngu, no watayi kini. No gedo
mandega eteku ngu, no damoni ma ingooteno.
Ngundilo elo yokolo, Pita endesina yamako dabe-
mimo ooletoni, ngu naluno, kootoori ewolo.
69 Ngundilo tetoni, sulena balegakundo, Pita ko
kenolo, oni namoko dikayingoku, nguno ewong-
gori. Nga oningga nga nguya, Yesuslo keyimo oni
gulalo ewonggori.
70 Ngundilo etoni, Pitando gumi ewolo. Hamoo
oolengo kini. Etoni, nalu bodaga oode, oni
namoko oluwonggoku, ngundo Pitaya ko ewong-
gori. Hamoo oolengo, ge Yesuslo oni gula. Gengo
mande eteku ngu, Yesuslo mandeni ngundilo. Ge
nguya Galili onilo ewonggori.
71 Ariya, Pitando sanggili sanganimonggo
manggalu telo ewolo. No hamoo ma etoowe
ngu, Anutndo nulewa! Ngu oningga, yendo
etenggoku ngu, no watayi kini! Ewolo.
72 Ngundilo etoni, ariya, kootoori tambu
elayayiga ngu ewolo. Ariya, Pita ingowolo. Kuli

Yesusndo enedodo eyingo, kootoori tambu elaya ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa oongoonelowa. Pita mande ngu ingondudu telo, ngulo ene sendolo biyobiyomi tewolo.

15

Ene Yesus Yolo, Oni Mela Oo Sobosobo Oni Ulunggano Oolouwonggori
(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

1 Suwoononggo, Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, mamana mande etuyeloyingo oni, goobooyingo yalo sobosobo oni, Yudalo goobooyingo ya ngulo tabango oni goo-booyingomo, oni ngu bidodo mande gulanangge ewelo gooboowolo. Ngu oni ngundo Yesus utombo gosiyolo, yolo, oololo, Yuda mela ngulo sobosobo oni ulungga, ngu Rom Gabman oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo yewonggori.
2 Payilat ngundo Yesus sumoo inolo ewolo. Ge, Yuda mela, ngalo oni simoo bale ngulo sobosobo oni ulungga? Ngundilo sumoo etoni, Yesusndo mande gumi ngandilo ewolo. Yo, gengombo eteku ngundilolo ewolo.
3 Anutlo woolo yeyingo oni, ngulo sobosobo oni koleteyingo, ngundo mande mande oowooyingga kingo Yesus goweyi sanggawelo ebe ganagana ewonggori.
4 Payilatndo ko Yesus sumoo inowolo. Geno mande oowooyingga etenggoku nga, ge gumi gula ma ewa? Ge ingoote! Mande yang-gango oowooyingga, ge yombuligelowelo eteng-goku nga! Ewolo.

5 Ene, Yesusndo mande mande, ngu gumi gula
ma ewolo. Ngundilo tetoni ngulo, Payilat ngu, ene
ingondudu ulungga ingowolo.

Yuda Onindo Yesus De Mombimo Sanggaweyilo Ewonggori
(Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39–19:16)

6 Mooma bidodomo, nalu kundingiyi oowooyi
Pasowa, nguno ngu, Gabman sobosobo oni ul-
ulu, ngulo damoniye ngundilo, ya biyomimo oni
gulanangge andangetoyi toongewa. Ngundilo
ngulo, oni simoo bale enengombo oni gulalo etoyi
ngu, oningga ngu nangge andangetoyi toongewa.
7 Ngu naluno nguno, oni gula ya biyomimo
oluwolo. Ngu oningga ngu, oowooyi Barabas.
Barabas ngu oni mela oo sobosobo onidodo ebe
utolo, oni uleyi kumootoni ngu, oni ngudodo, ene
ya biyomimo yoyewonggori.
8 Ariya, oni simoo bale oowooyingga mayelo,
Payilat sumoo inolo ewonggori. Ge suwoo suwoo
teteku ngundiya, ataga nguya telo ewonggori.
9 Ene, Payilatndo gumi ewolo. Yuda onilo mela
oo sobosobo oni ulungga, nga bine, andange-
toowega toongenilo? Ewolo.
10 Payilat, ngundilo elo ene ingowolo. Anutlo
Woolo Yeyingo Onilo sobosobo oni koleteyingo,
ngundo Yesusya boguboguwoolo nowoondoye
biyomi ulungga yetoni, ngulo ngundilo tewolo.
Ndatelo ngulo, oni simoo bale ulungga Yesus
bingami okoowonggori.
11 Ene Anutlo Woolo Yeyingo Onilo sobosobo
oni koleteyingo, ngundo oni simoo bale suleyelo

ewonggori. Barabas andangeya, yuno, etoyiga ngu, ene komo Barabas andangeya, yunonilo ewonggori.

12 Payilatndo oni simoo baleya ewolo. Ye nga oningga nga, Yuda onilo mela oo sobosobo oni ulungga etenggoku nga, ndatelo teyinowano? Elo sumoo yunowolo.

13 Asa, oni simoo bale bidodobo gumi ngandilo meno manggalu telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumooni! Ewonggori.

14 Ngundilo etoyi, Payilatndo gumi ewolo. Ndatelo etenggo, enendo ndawu oo biyomingga tewo? Etoni, ene oni simoo bale bidodo meno mogulu ulungga telo ewonggori. De mombimo sanggawetoyiga kumoonilo ewonggori!

15 Ngundilo etoyi, Payilatndo, oni simoo baledo ewonggoku, ngundilo nangge elo ingolo, ene Barabas andangetoni toongewolo. Ene Yesus yolo, me oni yunootoni, tulimbo gisasalu, uleyi biyomi yewolo. Kootusina, ngu de mombi sanganimo sanggawetoyi kumoowa.

Me Onindo Yesus Yumooyinolo Mande Ewonggori
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

16 Me onindo Yesus yolo, Payilatlo ende pawaloko oolelo, ngunonggo, me oni gidalega bidodo negoyelootoyi, mayelo gooboongoowolo.

17 Me onindo gooboongoolo nenggulo seleyingongga yolo, Yesus teyinowolo. Uto sanggilidodomu yolo, ngundo Yesuslo tomokuyi tewolo.

Ngu uto sanggilidodo tomokuyingga ngu yolo,
Yesus tabangomo kuduwooyinowonggori.*
18 Ngundilo telo, Me oni ngundo damoni yelo,
Yesus doongeyimo tabadoli telo, nggunuwoolo
ewonggori. Ge mayeteku nga, ge Yuda onilo
mela oo bidodo sobowooyingo oni koleteyingo
ulunggaku nga! Ewonggori.
19 Ngundilo elo, mata yolo, ngundo Yesus ta-
bangomo oololongoolo utolo, mukendolo, kenolo,
elo, Yesus tanggeyemo boodooye oondookelo,
oni oowooye bingamiye okootenggoku, ngundilo
tewonggori.
20 Ngundilo telo, me onindo Yesus yumooyi-
nolo yokolo, ariya, Yesusno nenggulo seleyin-
gonggaku andangelo yokolo, Yesus, enengo neng-
guloni yolo, Yesus teyinowolo. Ngundilo telo,
Yesus yolo, de mombimo boolowoowelo, yolo
oolouwonggori.

Oniku Yesus Yolo, De Mombimo Sanggawe-wonggori
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

21 Ngundilo oololo, ooleko oni gula oowooyi
Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin. Ngu
oningga ngu, ene degunonggo ende uwelo
mayewolo. Sayimon, enengo nangosumoongo
elayaga ngu oowooyali Aleksanda, Rupus. Me
onindo oolekonggo dowoolo, woosoolo, Yesuslo
de mombigaku inootoyi koolowoowolo.

---

* **15:17:** Ngu tomokungga ngu ko kumba seleyingongga nguya ngu, mela ngalo sobosobo oni tabango koleteyingo, ngulo sunggi ngundilo teyinoyingo.

22 Ngundilo telo, me onindo Yesus yolo, mela musiyo gulano oolouwonggori. Ngu melangga, ngu oowooyi Golgata. Golgata oowooyingga, ngulo damoni ngandilo: tabaye wembuyi musiyo.
23 Golgatano mayelo, nguno sono kowoododo goobooyingo, ngu Yesus inowelo tewolo. Ngundilo tetoyi, ene Yesusndo ngu sono kowoongga ngu yokolo, ene ma newolo.†
24 Ariya, ene Yesus de mombimo dowoolo sanggawewolo. Ngundilo telo, Yesuslo nengguloni, ngulo ebe dagadaga koondoonge telo, oni onendo dagayelolo ngu, enendo yowolo.

25 Yesus de mombimo boolowooyingo ngu, suwoononggo sa oolelo, mela yanggango yeteku nalungga nguno, sa gaboyi nalu kandegula gidembolo namolaya (9:00am), nguno sanggawewolo.
26 Yesus tabango sanganimo de mombi sosowoomo so uyi gula ngandilo nakangowolo. Yuda Onilo Mela Oo Bidodo Sobosobo Oni Ulungga Oolengo. Ngundilo nakangowolo.‡
27 Oni biyomi elayaga, Yesus tanggeyi gide gide booloyelowolo. Oni gula kandeyi koondosina, gula kandeya dedalesina booloyelowonggori.
28 Ngundilo teyingo ngu, kuli oolengo, Anutlo mandeno nakangoyingo ngulo engge tunootete. Ngu ngandilo:

---

† **15:23:** Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingoyingo ingoweloyingga ngu kiniteni, elo, inowelo teyingo. ‡ **15:26:** Yuda onino oni ulungga ngu mandega, nguno ulewolo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwanilo nakangolo, etuyeloyingo.

Ene oni biyobiyomimboya oluwonggolo ewolo.
Ayisaya 53:12

29 Oni simoo bale mayelo, kenolo, yumooyinolo
mande elo, tabadoli telo ewonggori. Ehe! Ge nga
oningga ngando yambo ya tootoongolo yokolo,
nalu kabusagomo ko yewelo ewonggori.
30 Ariya, ataga gengombo de mombi ngu
yokoya, melako ombu! Ewonggori.
31 Ngundilo tetoyi, asa, Anutlo woolo yeyingo
onilo sobosobo oni koleteyingo, Anutlo mamana
mande etuyeloyingo oni, ngundo nguya Yesus
yumooyinolo mande ewolo. Kenoyi! Ene
oni gidalega yomosiyeloote. Ene enengombo
hooloowewelo ma ingoote.
32 Nga Iserello mela oo bidodo sobosobo oni ko-
leteyingo ulungga, Kristus, ene de mombi yokolo,
ombutoni ngu, asa, noole ngu kenolo, nowoon-
donayimo hamoo tewa! Ewolo. Oni elayaga,
Yesus tanggeyi gide gide de mombimo elayaga
nguya, Yesus yumooyinolo mande ewoliyo.

Yesus Kumoowolo
(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

33 Sa kewooloko (12:00am) oolengo, mela
bidodo suwoo ooleli ulungga telo, oololo, sa ne-
mimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naluno, Yesusndo meno yanggango
ulunggalo ewolo. Eloyi Eloyi Lama Sabakatani?
Nga mandega ngalo, damoni ngandilo: Nolo
Anut, Nolo Anut, ge ndatelo noyokowolo? Ewolo.
35 Ngundilo etoni, oni simoo bale gidalega
namoko oluwonggoku, ngundo ingolo ewong-

gori. Ingoyi! Ene Ilayisa negongootelo ewonggori.

36 Ngundilo etoyi, oni gula kendutelo oololo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowoo, nguno yelo, de sanggano gosiyolo, yeyi, Yesus manggomo nenilo inolo ewonggori. Sobowoolo oode kenowato! Ilayisando ombulo, andangelo, yolo, ombuwa, binelo? Ewonggori.

37 Yesus ki ulungga elo, yuka yokolo kumoowolo.

38 Yesus kumootoni, asa, Yuda onilo goobooyingo ya oowooyi Tempel, nguno towi ulunggaku awu wengamonggo kewoolokuli pitilo, oosowoolo, ombulo, wenga melako goloongewolo.

39 Ariya, me onilo tabango, ngundo Yesus omukumundoongomo dikalo, kenondadangelo oluwoku, ngundo Yesus ngundilo telo, kumootoni ngu, kenolo ewonggori. Hamoo oolengo. Nga oningga nga, ngu Anut Nangoni!

40 Ngundilo etoni, bale gidalega yowokoyi dikalo, kenondadangelo oluwonggo. Ngu bale ngu kewooloyemo, bale kabusa oowooyi nga, Mariya Magadala; Mariya, Yems, bebeyi oowooyi Yosis nguya, namoyali; ko, Salomi, ngundo oluwonggo.

41 Ngu bale ngu, kuli Yesus Galili melako sulena teyinolo, yade ngunonggo bale gidalega nguya keyolo, Yerusalem endemo enedodo mayewolo.

Arimatiya Mela Oningga Yosep, Ngundo Yesus Bingo Melengoowolo

42 Ngu nalungga ngu oololo suwootetoni,
kundingi nalu yangeni, ngulo oo yomosiyoyingo
naluwolo.
43 Ngu nalungga nguno, Yosep Arimatiya on-
ingga, ngu tabango oni goobooyingo, ngulo oni
gula bingamidodo, ene Anutlo Oo Bidodo Sem-
buli Sembunayi, ngulo naluni enengo oni simoo
bale sobowooyeloweloyi, ngu sobowoolo olu-
wolo. Ene yanggango telo, Payilat tanggeyimo
oololo, Yesus bingombolo ewolo.
44 Ngundilo etoni, Payilatndo Yesus kumoowo,
bine; ngundi ma kumoowo, binelo, ingondudu
ulungga telo, asa, me onilo tabango gula ne-
gongolo, sumoo inolo ewolo. Oninggaku, kuli
kumoowo, binelo? Ewolo.
45 Ngundilo sumoo etoni, me onilo taban-
gongga, ngundo Yesus kuli kumoowolo ewolo.
Ngundilo etoni, ingolo, asa, bingongga ngu, Yosep
yokoyinowolo.
46 Ngundilo yokoyinootoni, asa, Yosepndo
oololo, kumba namboyi gula uliyolo, oololo,
Yesus bingo andangelo yowolo. Ngundilo telo,
kumba nomboyingga, ngundo Yesus bingo
doobengolo, mbimboongolo yolo, oololo, digi
meleyi gula onindo kuli selo digi kowu ngundilo
tewolo. Ngu melengga nguno, Yesus bingo
melengoolo, asa, mele manggowo ngu digi gula
ulungga wenggelemoolo, ngundo ukingowolo.
47 Mariya Magadala balega, ngu Mariya, Yosis
nemi elayaga, ngundo, Yesus melengootoyi
kenowolo.

16

Yesus Ko Ootookoowolo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Yudalo Kengeyingo nalu oowooyi Sabat
kinitetoni, Mariya Magadala balega; ngu Mariya,
Yems oningga ngu nemi; bale gula oowooyi
Salomi, ngundo kumu, bo ulumi ndindingo
gome ngu uliyowolo. Ngu bo ulumi oo ngu
yolo, oololo, ngundo Yesus bingo moondeyi
sonowoolo, yomosiyowelo tewonggori.
2 Kowooyingo ngulo nalu koleteyingo ngu,
Sande suwoononggo sa ooletoni, ene oni meleno
oolouwolo.
3 Ngundilo oololo, enengo nangge mandelo,
ingolo, ngandilo ewonggori. Onendo noole
hoolooweyelolo, digi ulungga mele manggowo
ukingoyingo, ngu andangewalo? Ewonggori.
4 Ngundilo elo, oololo, doongetelo, mele
manggowo kenootoyi, digi ulungga mele
manggowoomo ukingoyingo nguno kini. Ngu
digi ulungga mele manggowoomo ngu kuli
andangewonggori.
5 Ene oololo, mele newendemo uwonggori.
Ulo, doongetetoyi, oni simoo kosiyi gula, ngu
mele newendemo nenggulo namboyi pelungga
telo, kandeyi koondosina bibitetoni kenowong-
gori. Ngundilo kenolo, ene soliyokowonggori.
6 Ngundilo kenootoyi, simoo kosiyiga meleno
ngundo ewolo. Ye ma soliyokowelo. No in-
gooteno. Ye Yesus Nasaret oningga de mombimo
sanggawelo uleyi kumoowokungga, ngu erewelo
mayetenggo. Ene kuli ootookoowolo. Ene ngano
kini. Nga kenoyi! Yewonggoku musiyo nangge
nga.

7 Ene, ye oolouya, enengo sulena onino eya,
Pitano nguya eyi. Yesus ngu koletelo, Galili
melako ooloute, eya eyi. Ye ngu Galili melako
ene kenowanggo. Yesusndo kuli yeno eyingo
ngundilo ewolo.
8 Ngundilo ingolo, ngu bale ngu mele sodedo
yokolo, endesina oolelo sawoliyo. Ene soliyokolo,
sosolelo, ene oni gulano mande gula ma ewoli.
Ndatelo ngulo, ene sosolelo mboolomboolo
tewoliyo.

Mariya Magadala Balega, Ngundo Yesus Kenowoliyo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)

9 Kowooyingombolo nalu koleteyingo
ngu, Sande suwoononggo oolengo, Yesus
ootookoowolo. Yesus ngu koletelo, Mariya
Magadala balega nguno tunootewolo. Ngu
balega nguno, kuli Yesusndo mela yuka biyomi
kandegula gidembolo elaya andangewolo.
10 Mariyando Yesus kenolo oololo, oni Yesusya
endeyoyingo, ngundo ngu nowoondoye kowuli
ingolo, sendolo oodoyi, nguno ewoliyo.
11 Mariyando ngu oni nguno ewolo. Yesus keda
ooloote! No kuli kenooteno! Elo etoni, ngu
oni, ngundo mandega ngu ingolo, ene nowoon-
doyemo hamoolo ma ingowonggori.

Sulena Oni Elaya Ooleko Yesus Kenowoliyo
(Luk 24:13-35)

12 Kootusina, sulena oni elayaga, ende yokolo,
oole keyolo ooloutoli, nguno Yesus, ene guladilo
oolengo telo, sulena oni elayaga ngu doongeyal-
imo tunootewolo.

13 Ngundilo tunootetoni, ngu oni elayaga
ngundo oololo, sulena oni gidalegano ewoliyo.
Ene, sulena oni gidalegado, ngu oni elayaga,
ngundo Yesus kenowoliku, ngu etoli, mande
ngulo nowoondoyemo hamoo etelilo ma
ingowonggori.

Yesusndo Enengo Sulena Oni, Ko Yunowolo (Matiyu 28:16-20; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

14 Kootusina, sulena oni kande elaya kegidem-
bolo gulanangge, ngu oowali newelo bibite-
wonggori. Yesus ngu kewooloyemo tunoote-
wolo. Yesusndo yeyolo, mamana yelo ewolo.
Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoon-
doyemo hamoo ma teyingolo ewolo. Ndatelo
ngulo, ene ootookoowoku, ngu kenolo, ngundo
etoyi, ye ngulo nowoondoyemo hamoo ma
tewonggori.
15 Yesusndo mande yunolo ewolo. Ye oolouya,
mela bidodomo mande keda mesalango nga we-
siyoya, oni simoo bale bidodo oolengomo eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingolo,
ngunonggo ene sono (kindingiyimbo)
sonowoowaku ngu, asa, Anutndo ngu oningga
ngu yootoni, ene Anutlo oni telo oluwa. Ene,
Anutno newendemo hamoo elo, ma ingowoku
ngu, ene Setanlo ende biyomi, de nombo ma
kumooweloyi, nguno ulo oluwa.
17 Ariya, oni nolo oowoone, ngulo nowoon-
doyemo hamoo tewaku, ngulo sunggi guladilo gu-
ladilo yeni tunootewa. Oni simoo bale goweyemo
yuka biyomi oodoyi ngu, asa, no oowoonemo ngu
oomboolo biyomi ngu oweyelootoyi sawanggo.

Ene mande mebuyi keda oowooyingga nguya ewanggo.
18 Ene kandeyebo sile biyomi dowoolo okoolo, ko, ene sono oo biyomi oni nelo kumooweloyi, ngu nelo ngu, ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma yombuliyelowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi, sayi oni ngu mete tewanggolo ewolo.

Anutndo Yesus Yolo, Sambono Oolewolo (Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)

19 Oo Bidodo Sembuli Sembunayi, Yesus, ngundo enengo sulena oni mande yunolo yokolo, ene Anutndo yolo, Sambo endemo oolewolo. Yesus ngu Anut kandeyi koondoyisina bibitewolo.
20 Yesuslo sulena oni ende mela bidodomo salo, mande ngu wesiyolo ewonggori. Anut Oo Bidodo Sembuli, ngundo enedodo ootoolo, ngunonggo ko telo, enengo mandeni ngu yanggango teyinowelo, oo damoni sungo oolengo guladilo guladilo onindo ma teweloyi, ngu telo, oni simoo bale etuyelowonggori. Mande ngu hamoo oolengo.

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7